

PLATON'UN DEVLETİN KÖKENİNE İLİŞKİN GÖRÜŞÜ VE YANSIMALARI

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin RUHI*

I. PLATON¹

Eski Yunan filozoflarından Platon (Eflatun), M.Ö. 427 de Atina'da doğmuş ve yine bu sitede seksen yaşında ölmüştür. Platon, soylu bir aileden olup, soyunun tanrı Poseidon'a dayandığını ileri sürer. Yirmi yaşında Sokrates ile tanışır. Sekiz yıl öğrencisi olur ve ölünceye dek yanından ayrılmaz. M.Ö. 386 da Atina'da "Akademia"yı kurar. Kırk yıl öğreticiliğini yaptığı bu okulda, Yunan siteleri için filozof-yöneticiler yetiştirmeyi amaçlar². Çünkü, site kurumunun sarsıntı geçirdiği evrede, çöküşten kurtulup iyi ve istikrarlı düzenlerin kurulabilmesinde³ Platon için, aynı hedefe giden iki yol vardır: "Ya filozoflar kral olmalı ya da krallar filozof". Platon, kendisinin de, birinci yola uygun olarak, bir gün Atina'yı ya da herhangi bir Yunan sitesini yönetmek üzere çağrılacağını umutla bekler.

Yunan uygarlığının en yüksek olgunluğuna ulaştığı bir dönemde yaşamış olan Platon, kendisinden önce yapılan felsefi açıklamalardan çeşitli öğeler alarak bir felsefe sistemi kurmuştur⁴. Onun felsefesi güçlü bir idealizmdir.

* Atatürk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Öğretim Üyesi.

¹ Bu konuda bkz. Birand, Kamiran. İlk Çağ Felsefesi Tarihi, AÜİFY, Ankara 1958, s. 47 vd.; Göze, Ayferi. Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta, 7. Bası, İst. 1995, s. 17-37; Akın, İlhan. Kamu Hukuku, Beta, 5. Bası, İst. 1987, s. 4-10; Şenel, Alaeddin. Siyasal Düşünceler Tarihi; AÜSBFY, Ankara 1982, s. 179-207; Akad, Mehmet/Vural Dinçkol, Bihterin. Genel Kamu Hukuku, Der Yayınları, 3. Bası, İst. 2004, s. 11-20.

² Eski Yunanın diğer bir büyük filozofu olan Aristoteles Akademia'da yetiştirilmiştir.

³ Gemalmaz, Mehmet Semih. Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, Beta Y., 4. Bası, İst. 2003, s. 3.

⁴ Platon, hocası Sokrates'in "bilgelerin yönetimi" düşüncesini, yeni temellere dayandırarak canlandırmakta, bunu büyük bir genel felsefe biçiminde sistemleştirmeyi başarmaktadır. Platon bu başarıya, zamanına kadarki tüm Yunan kültürünün mirasından yararlanıp, bu kültürün en önemli düşüncelerini, Sokrates'in "bilgelerin yönetimi" düşüncesi temeli üzerinde kurup sistemleştirerek ulaştırmıştır. Ama böylece kurduğu idealist, eşitsizlikçi,

Bilindiği gibi genel anlamda idealizm, her türlü varlığı düşüncenin ürünü ya da kendisi sayan dünya görüşüdür. Maddi gerçeklere oranla maddi olmayan ilkelerin daha sağlam ve asli bir varlığı olduğunu söylemek ve maddi gerçeklerin bu idealden türediğini ileri sürmektir.

Platon'a göre asıl varolan yalnızca nesnelere idealardır. Bu idealar değişen, yetkinleşmemiş, algılayabildiğimiz nesnelere arkasındaki, yetkinleşmiş ve sürekli birimlerdir. Biz duyularımızla yalnızca bu ideaların Dünya'daki gölgelerini algılayabiliriz. Platon bu kuramı başka alanlara olduğu gibi ahlak ve politikaya da uygulamıştır. Belki bu kuramı, politik amaçları için yarattığını söylemek daha doğru olur⁵.

Platon, hocası Sokrates'den ve O'nun haksız yere ölüme mahkum edilmesinden çok etkilenmiş, dolayısıyla da yaşadığı toplum olan Atina Site-si'nin yönetim şeklinin en ideal biçimde nasıl düzenlenmesi gerektiği üzerinde durmuş ve eserlerinde de bu ideal devleti aramıştır⁶.

Platon siyasal görüşlerini çeşitli yapıtlarında açıklamıştır. Ama baş yapıtları kesinlikle siyasal içeriklidir. Bunlar; Devlet (Politeia), Devlet Adamı (Politikos), ve Yasalar (Nomoi)dır. Tasarladığı ideal devleti gerçekleştirmek için üç kez Sirakuza'ya gitmişse de bu eylemlerinde başarıya ulaşamamıştır.

Karl Popper, "Açık Toplum ve Düşmanları" adlı yapıtının birinci cildine «Platon'un Büyüsü» adını vermektedir⁷. Bunun nedeni Platon'un düşüncelerinin bir çok düşünür ve siyasi yapıyı derinden etkilemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak maalesef, Platon'un düşünceleri "Tarihin her döneminde diktatoryal yönetimlerin desteklenmesi ve meşrulaştırılması amacıyla kullanılmışlardır"⁸.

Bu çalışmada Platon'un, son derece önem atfedilen ve günümüze de yansımaları bulunan düşüncelerini incelemek amaçlanmaktadır.

aristokratik felsefesi, kendisinden sonra, zamanımıza kadar düşünce tarihi boyunca sayısız düşünürü etkilemiştir ve günümüzde de etkisini sürdürmektedir. Şenel, Siyasal Düşünceler, s. 179.

5 Şenel, Siyasal Düşünceler, s. 182.

6 Şenel, Siyasal Düşünceler, s. 180.

7 Popper, Karl. Açık Toplum ve Düşmanları, (Cilt 1, Platon'un Büyüsü), (Çev. Mete Tunçay), Ankara 1967.

8 Amittay, Jacob. Siyasal Düşünceler Tarihi, Ankara 1983, s. 66.

II. DEVLET VE DEVLETİN KÖKENİ KAVRAMLARI

1. Devlet

"Devlet, insanların toplum yaşamında başvurdukları bir örgütlenme biçimidir. Bir aile, bir dernek, bir sendika, bir parti gibi... Böylece devlet, herşeyden önce sosyal bir gerçeklik ve her sosyal gerçeklik gibi tarihsel bir gerçekliktir"⁹. Devleti diğer sosyal kurumlardan ayıran üç önemli özellik vardır. Birincisi, bir toplumda örgütü devletinkinden daha geniş daha yaygın daha kapsayıcı başka bir sosyal kurum yoktur. İkinci olarak bu kurum içinde çok ileriye varırlmış bir iş bölümü cereyan eder (yasama-yürütme-yargı). Üçüncü özellik devletin silahlı güçler tekeline sahip olmasıdır.

Devlet anlayışının çağlar boyunca değiştiğini ve devleti oluşturan öğelerin farklı yorumlandığını görüyoruz. Günümüzde devletin ülke ögesi, sınırları belirlenmiş bir toprak parçası olarak yorumlanırken; ilk çağda ülke, devletten bütünüyle bağımsız bir realite olarak anlaşılmıştır. "Bu devirde devlet, vatandaşların bir belde içersinde şahsi topluluğudur"¹⁰. Devletin diğer bir ögesi olan egemenlik, devlete, ülkesinin sınırları içerisinde diğer bütün otoritelerden üstün olma yetkisi vermektedir. İlkçağın egemenlik anlayışı ise teolojik düşüncelerden kaynaklanmıştır; ülkenin sahibi yeryüzündeki ilahlardır. Devletin beşeri ögesine gelince: İlkçağda devlet düşüncesi halka dayanır. Modern devlet kuramında da beşeri ögeyi "millet" diye nitelendirenler çoğunluktadır¹¹.

2. Devletin Kökeni Kavramı

Devletin kökeni kavramı, devletin doğuşunu, ortaya çıkışını ifade eder. İlk devlet ne zaman ortaya çıkmıştır. Niçin ve nasıl ortaya çıkmıştır? Bu konuda değişik kuramlar ileri sürülmüştür. İlk devletin doğuşunun, tarihin başlangıcından çok önceye rastlaması konunun aydınlatılmasında başlıca güçlüğü oluşturmaktadır. Bu incelemede Platon'a, önce, devletin ne zaman ortaya çıktığı sorusu, sonra, niçin ve nasıl ortaya çıktığı sorusu sorulmaktadır. Platon'un savunduğu kuramın yanısıra bu konudaki diğer kuramlara da çok kısa olarak değinilecektir.

⁹ Tanilli, Server. Devlet ve Demokrasi, İstanbul 1981, s. 1.

¹⁰ Abadan, Yavuz. Amme Hukuku ve Devlet Nazariyeleri, Ankara 1952, s. 144.

¹¹ Hazır, Hayati. Anayasa Hukuku (Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler), SÜHFY, Konya 1990, s. 18.

III. DEVLETİN ORTAYA ÇIKIŞI

1. Genel Olarak

Devletin ortaya çıkış zamanı konusunda ileri sürülen kuramları genel olarak ikiye ayırabiliriz¹²: Bir görüşe göre, devlet, insanlık tarihinin belli bir aşamasında ortaya çıkmıştır. İnsanlar her zaman bir toplum oluşturmuşlardır ama devlet, belli bir tarihsel gelişimin ürünüdür; sosyal ve tarihsel gerçekliktir, devlet uzak bir geçmişte, toplum yaşamında, insanlar, bazı ilkel topluluklar ya da kurumlar oluşturmuş olabilirler ama bunların siyasal bir karakteri yoktu. İnsan toplumları siyasal bir çatı olmaksızın, uzun yıllar hükümet sistemi, adalet gibi tipik yönetsel kurumlara sahip olmadan yaşamışlardır.

Diğer bir görüşe göre devlet, ezeli bir kurumdur; ilk toplumla birlikte ilk devlette doğmuştur. Devletten önce insanların oluşturdukları söylenen bazı ilkel toplulukların -bunları bir araya getiren bağların niteliği ne olursa olsun- siyasal bir karakteri vardır. İlk devlet kuşkusuz bugünkü devletten birçok yönde farklılıklar gösterecektir. Önemli olan ilk toplumların siyasal bir karakter taşımakta olmalarıdır.

2. Platon'un Görüşü

Platon devletin kökeni hakkındaki düşüncelerini değişik zamanlarda yazdığı "Devlet", "Devlet Adamı" ve "Yasalar" adlı yapıtlarında belirtmiştir. Platon "Devlet"i gençlik döneminde diğer kitaplarını yaşlılık döneminde yazmıştır. Yaşlılık döneminde Platon görüşlerini bazı konularda değiştirmek zorunda kalmıştır. Bu değişiklik "Yasalar"da belirgindir. Bu yüzden söz konusu üç yapıt arasında aynı konuda farklı görüşler vardır. Bu farklılıklara –konumuz açısından- değinmekle birlikte ağırlık "Devlet" adlı yapıtına verilecektir. Çünkü, Platon "Devlet"te politik görüşlerini temellendirmiş, daha sonra bazı konularda bu görüşlerinden ödünler vermiştir. Bunu da istemeye istemeye yapmıştır. Şimdi sırasıyla bu üç yapıtı ele alalım.

a) "Devlet"te

Platon, "Devlet" adlı yapıtında tasarladığı "İdeal Devlet"in doğuşunu, gelişimini ve özelliklerini anlatır. Aslında bu yapıtta adaletin (doğruluğun) ne olduğu araştırılmaktadır. Bu araştırmaya düzenli bir toplumun ortaya çıkışının incelenmesiyle başlanır. Düzenli bir toplumun doğuşuna bakalım; *"Toplumunu yapan, insanın tek başına, kendi kendine yetmemesi, başkalarını gerekmesidir... Bir insan bir eksiği için bir başkasına başvurur, başka bir eksiği içinde bir başkasına. Böylece birçok eksikler bir çok insanların*

¹² Abadan, s. 134.

biraraya toplanmasına yol açar. Hepsi yardımlaşarak bir ortaklık içinde yaşarlar. İşte bu türlü yaşamaya toplum düzeni deriz"¹³.

İnsanın gereksindiği ilk ve en büyük şey yaşamını sağlayan yiyecektir. İkincisi barınacak bir yer üçüncüsü giyecektir. "Toplum bütün bu işleri nasıl görecek? Kimi çiftçi olacak, kimi duvarcı, kimi dokumacı. Aralarına kunduracıyı da yahut bedenimizin başka isteklerini karşılayacak birilerini de katabiliriz"¹⁴. "Demek bir toplum en az dört beş kişi olacak, hiç değilse en küçük bir toplum"¹⁵. Bu aşamada işbölümü temeline dayalı bir toplum söz konusudur. İnsanlar, yaşamları için zorunlu olan temel gereksinimlerini aralarında işbölümüne giderek ve birbirleriyle yardımlaşarak karşılamaktadırlar. Bu işbölümü emretme ve itaat etme özellikleri ile donatılmış bir işbölümü değildir. Ayrıca bu aşamada toplumda hak, yükümlülük ve otorite kavramlarının kaynağı olan ortak bir duygunun yerleşmediğini görüyoruz. Bu bize henüz siyasal toplumun (devletin) kurulmadığını göstermektedir. Siyasal toplumun kurulması ile birlikte işbölümü; emretme, itaat etme özellikleriyle donatılacaktır.

Siyasal toplum ne zaman kurulacaktır? Siyasal toplumun kurulması için yeni doğmuş toplumun gelişmesini, bolluğa kavuşmuş bir toplum haline gelmesini beklemek gerek. Bolluğa kavuşmuş bir toplumda insanlar "yataklar, masalar her çeşit eşya, katıklar, kokular, kadınlar, tatlılar isteyecekler, hatta bunların türlü türlü süsünü. Böyle olunca da, başta saydığımız ev, elbise, kundura yaşamak için en gerekli şey sayılmayacak. O zaman gelsin resim gelsin nakış. Altınımız, fildişimiz ve buna benzer şeylerimiz olsun diyecekler"¹⁶. "Öyleyse bizim toplumu daha da büyütmeliyiz şimdi... Ona yaşamak için gerekli olmayan bir sürü işler işçiler katacağız. Şehrimiz şiştikçe şişecek"¹⁷. "Ya toprak ne olacak? Eskiden üstünde yaşayanları beslemeye yeterken. Şimdi yetmez olacak. Otlaklarımız tarlalarımız bize yetmez olunca, komşularımızınkini ele geçirmek isteyeceğiz. Onlarda bizim gibi zorunlu gerekler sınırını aşıp, sonsuz mal edinme hırsına kapılmışsalar, bizim toprağımızı almak isteyecekler"¹⁸.

13 Eflatun (Platon), Devlet, (Çev. Sabahattin Eyüpoğlu – M. Ali Cimeoz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 8. Bası, İstanbul 2004, 369-b-c.

14 Eflatun, Devlet, 369-d-e.

15 Eflatun, Devlet, 369-e.

16 Eflatun, Devlet, 373-a.

17 Eflatun, Devlet, 373-c.

18 Eflatun, Devlet, 373-e.

Yeni topraklar elde etmek ya da eldeki toprakları saldırılara karşı korumak için toplumun savaşacak kişilere gereksinimi olacaktı. Bu da büyük bir ordunun kurulmasını gerektirir. Toplumda bir yandan çiftçiler, zanaatkarlar, tüccarlar... tarafından gereksinimler karşılanmaya çalışılır, diğer yandan askerler toplumun korunması işini üstlenirler. Ama bütün bunları yönetecek, kumanda edecek kimselere de gereksinim vardır. Bunu da yöneticiler yapacaktır. Artık siyasal toplum kurulmuştur. Çiftçiler, zanaatkarlar ve tüccarlar yani tüm çalışanlar toplumda birinci sınıfı, toplumu koruyanlar ikinci sınıfı, yöneticiler ise üçüncü sınıfı oluşturacaktır.

“Devlet”te devlet ne zaman ortaya çıkmıştır, sorusuna yeterli bir yanıt bulabildiğim kanısındayım. Buna göre: Devlet ilk toplumla birlikte ortaya çıkan ezeli bir kurum değildir. İlk toplum işbölümü esas ve karşılıklı yardımlaşma ilkelerine dayanmaktadır. Devletin ortaya çıkması için bu toplumun büyüyerek, toprağın, üstünde yaşayanları besleyememesi, toplumun zorunlu gerekler sınırını aşip sonsuz mal edinme hırsına kapılması, lüks tüketime yönelmesi aşamasına ulaşması gerekir. Bu aşama koruyucular sınıfının ortaya çıkmasını gerektirecektir. Koruyucular sınıfı toplumu koruyacak ve de yönetecektir¹⁹.

b) “Devlet Adamı”nda

“Devlet Adamı”nda Platon, devlet adamını tanımlamaya özelliklerini ve görevlerini anlatmaya, yönetimleri sınıflandırıp değerlendirmeye girişir.

Platon, insanlığın geçmişte, “Altın Çağ” diye adlandırılan mutlu bir dönem geçirdiğine inanmaktadır. Bu çağda toprak insanlara bolca ürün veriyordu. *“İnsanlar yetiştirmeden; ağaçlarda meyveler ve bütün öbür bitkiler kendiliklerinden yetişiyordu. İnsanlar çoğu zaman açık havada çıplak olarak yaşıyorlardı; mevsimler gayet yumuşaktı, insanların yatakları da yoktu; bol yetişen otlardan yumuşak yığınlar üzerinde yatarlardı”*²⁰.

O dönemde Dünya, Tanrının kendisi tarafından yönetilmekteydi; insanların mutluluğunu yarı tanrılar sağlardı. Aile yoktu o dönemde, çalışma zorunluluğu yoktu; dolayısıyla siyasal kurumlar da yoktu. İnsanlar ve kendilerine gerekli olan herşeyi hemen ellerinin altında hazır buluyordu. Altın Çağdı bu çağ. Ama bugün Zeus çağında yaşanılmaktadır ve Tanrı dünyayı başıboş bırakmıştır.

Platon’un inandığı bu mitosa göre *“bir zaman Tanrı evrenin gidişine yön verir, bu gidişi idare eder; sonra bir zamanda, belli çağlar geçip bittikten*

¹⁹ Toplumda yer alan sınıflar ilerde ayrıntılı olarak incelenecektir.

²⁰ Eflatun, Devlet Adamı, (Behice Boran - Mehmet Karasan), Ankara 1960, s. 272.

sonra, evreni kendi gidişine bırakır. Yaratıcı daha başlangıçta evrene akıl ve can vermiş olduğu için, evren kendiliğinden geri döner, ters yönde dönmeye başlar”²¹. Evrenin bu yön değiştirmesi dünyada büyük değişikliklere yol açar: “Hayvanların bir çoğu mahvolur; bu insanların hayatına kadar tesir eder. İnsan ırkından ancak az bir sayı kalır”²².

Büyük bir yer sarsıntısı neden olur bunlara. Belli bir süre geçtikten sonra karışıklıklar, yer sarsıntısı sona erer. İnsanlar ilkel, çıplak bir halde toplum yaşamını yeniden kurarlar. Önceleri Tanrı yönetimi devrini anımsadıklarından Tanrı yönetimine çok benzeyen iyi bir yönetim kurarlar. Ancak, zaman geçtikçe, Tanrı yönetimi devrini unuttukça düzenleri bozulur. O kadar bozulur ki, evrenin ve onda olan herşeyin yok olması tehlikesi belirir. İşte bu aşamada Tanrı yine yönetimi eline alır. İnsanlar içinde yeni bir Altın Çağ başlar. Tanrı evreni belli bir süre yönettikten sonra evreni yine kendi haline bırakır. Bu olaylar sürekli yineleneyecektir, tıpkı bir saat sarkacı gibi; Evren önce belli bir yönde hareket etmekte, sonra, geriye dönüş hareketini yine aynı yoldan yapmaktadır.

Devlet Adamı'ndan çıkarabileceğimiz sonuç şudur: Platon insanlığın geçmişte, Altın Çağ diye adlandırılan ilkel komünal bir toplum yaşamı sürdürmüş olduğuna inanmıştır. İnsanlar bu çağda kendi aralarında bir yönetim oluşturmadan, mutlu bir şekilde yaşamışlardır. Platon, bunu, o dönemde evreni, Tanrının yönetmiş olduğuna bağlamaktadır.

c) “Yasalar”da

“Yasalar” üç kişi arasında geçen konuşmalardan oluşur. Üçüncü kitapta devlet nedir, nasıl ortaya çıkar sorusu tartışılmaktadır. “Platon, ilk zamanların belgeleri yok elimizde ama, genel bir sel felaketinin herşeyi silip süpürdüğünü tasavvur edersek, o zamanları kafamızda canlandırabiliriz”²³ der. “Felaketten sonra insanlığın durumunun şöyle olduğunu varsayabiliriz; korkunç ve yaygın nüfus azlığı, buna karşılık geniş ve sahipsiz toprak, insanların çoğu yok olmuş”²⁴.

Sel felaketi (tufan) yüzünden ulaşım araçları yitip gitmiş, el sanatları ortadan kalkmıştır. Bu nedenle insanlar birkaç kuşak boyunca toplumsal ilişkileri güçlkle sürdürebilmişlerdir. Bu süre içerisinde çeşitli nedenlerle top-

21 Devlet Adamı, 269-d.

22 Devlet Adamı, 270-d.

23 Şenel, Alaeddin. Eski Yunanda Siyasal Düşünüş, Ankara 1968, s. 212.

24 Platon. Yasalar, 667, Siyasal Düşünceler Tarihi, Ankara1969, (Çeviren: Nuri Çolakoğlu-Derleyen: Mete Tunçay).

lumsal çatışma ve savaş da olmamıştır. Bu nedenler şunlardır: "Önce insanların yalnızlıkları onları sokulgan ve dost canlısı yapıyordu; ayrıca, geçim araçları üzerinde de tartışma olamazdı. Belki pek başlardaki birkaç kısa süre dışında, o. günkü hayatın temel dayanağı olan koyun ve sığır sürüleri boldu; süt ve et yetersizliği yoktu ... Çok fakir değillerdi; yoksulluk yüzünden uyumsuzluğa düşecek durumları yoktu; altın ve gümüş yokluğunda zengin de olamazdı. İşte içinde zenginlik ve yoksulluk olmayan bir toplum, düzenli olarak namuslu kişiler yaratır; böyle bir toplumda zorbalık ve haksızlığın veya rekabet ve kıskançlığın yeri olamaz"²⁵.

Bu insanlar aileler halinde, yüksek dağlardaki mağara kovuklarında yaşarlardı. Her ailenin kendi yasaları vardı. Ataerkil bir düzen egemendir; baba yasaları kendi çocuklarına ve kadınlarına açıklar başka ailelerin yasalarına da uymazlardı. Bu aşamada toplumda bir yönetim kurulmuştur. Platon bu yönetim biçimini hanedanlık olarak adlandıracaktır. "Eski Yunanca'da hanedanın (Dynastia) anlamı, birkaç seçkin ailenin yönetimidir. Platonun burada sözünü ettiği klan başkanının sözlerinin aile için yasa yerini, tuttuğu ataerkil düzendir"²⁶.

"Bir sonraki aşama toplulukları büyütecek olan, büyük sayılarda biraraya gelme ve tarıma dönmedir"²⁷. Tarımsal faaliyetlerin başlaması ve ailelerin birleşmesi ile büyüyen yurtluklarda önceleri her aile kendi geleneksel yasalarına uyuyordu. Birarada yaşamalarına karşın her ailenin kendi ataerkil yöneticisi vardı. "Bir sonraki aşama hiç değilse birarada bulunan gurupların bütün töreleri elden geçirip, çeşitli klanların -kral adını verebileceğimiz- başkan ve önderlerinin onayını alabilecek olanlarını, halka açıkça gösterecek ve kabul edilmesini önerecek temsilcilerin seçimi olacaktır. Bundan dolayı bu temsilciler yasa yapıcı adını alacaklar ve başkanlarını yönetici yapmakla ataerkil gurupları bir aristokrasiye veya belki de bir monarşiye dönüştürmüş olacak ve bu yönetim değişikliği süresince işleri kendileri yürüteceklerdir"²⁸.

Platon, "Yasalar"ın üçüncü kitabında, yukarda özetlemeye çalıştığımız gibi insanların oluşturdukları ilk toplumlar olan mağara kovuklarında yaşayan ailelerin ve birkaç ailenin birleşmesiyle oluşan klanların siyasal bir karakteri olduğunu söylemektedir. Bu toplumların bir yönetim biçimi vardır ve kendi geleneksel yasalarına göre yönetilmektedirler. Platon "Devlet" ve

25 Platon, Yasalar, 667.

26 Platon, Yasalar, dipnot 5, 44.

27 Platon, Yasalar, 681.

28 Platon, Yasalar, 681.

“Devlet Adamı”ndaki açıklamalarından farklı olarak, “Yasalar”da, ilk toplumların, siyasal bir karakter taşıdığını, siyasal toplumu oluşturduklarını söylemektedir.

Yasaların üçüncü kitabının bir başka yerinde “*her toplulukta zorunlu olarak bir yönetenler birde yönetilenler bulunacaktır*”²⁹ demiştir. Bu söz, Platon’un yukarıda belirttiğimiz görüşlerini pekiştirmektedir. “*Büyük küçük kentlerde olsun, ailelerde olsun kimlerin yöneteceği, kimlerin yönetileceği konusunda ileri sürülen savlar kaç türdür?*”³⁰. Bu soruyu şöyle yanıtlayacaktır: Aile bir topluluktur ve burada ana babanın soylarını yönetmesi gerektiği savı evrensel bir geçerliliğe sahiptir. Aileden daha büyük topluluklarda (krallıklar, konfederasyonlar, imparatorluklar) kimlerin yönetme hakkı olduğu konusunda çeşitli savlar vardır. Birincisi; soylu olanların soylu olmayanları yönetmesi savıdır. İkincisi; yaşlıların gençleri yönetmesi savıdır. Üçüncüsü; daha güçlünün daha güçsüzü yönetmesinin doğaya en uygun olanı ve hayvanlar arasında en çok rastlanılanı olduğu savıdır. Dördüncüsü; bilgenin yönetmesi bilgisizin yönetilmesi savıdır. Platon, “*bana göre en ağır basan bu savın doğaya karşı olmadığını, kendi istekleriyle uygar uyruklar üzerindeki bu yasa yönetiminin doğanın kendi buyruğu olduğunu*”³¹ belirtmektedir. “*Tanruların lutfuna ve talihe bağlı diyebileceğimiz bir yönetim biçimi daha var; bunda yöneticilik ad çekmeye bırakılmıştır, ad çekmede kazananın yönetmesi, yitirenin de uyruklar arasına dönerek yönetilmeye katlanmasıdır*” bu da beşincisidir.

Efendi köle ilişkisinde, “*kölelerin buyurulanları yapmaları, efendilerinin de buyurmaları*”³² savının geçerli olduğunu söylemiştir. Köleler ilkçağda toplumun bir üyesi olarak, insan olarak değerlendirilmemişlerdir. İnsanların gereksinimlerini karşılamada kullandıkları bir araç olarak görülmüşlerdir; tıpkı bir saman ya da balta gibi. Bu nedenle köleler diğer insanlarla birlikte bir topluluk oluşturmamaktadırlar. Bunların yönetmesi ya da yönetilmesi düşünülemez. Onlar bir araç olarak, sahipleri tarafından, bir eşya gibi kullanılacaklardır: Sahipleri onlara buyuracak, onlarda buyrukları yerine getirecektir.

Sonuç olarak, Platon, “Devlet” ve “Devlet Adamı”nda ilk toplumların siyasal bir karakteri olmadığını söyleyerek, *devletin tarihsel bir kurum* olduğunu savunurken, buna karşılık “Yasalar”da, ilk toplumların siyasal bir ka-

29 Platon, Yasalar, 689.

30 Platon, Yasalar, 690.

31 Platon, Yasalar, 690.

32 Platon, Yasalar, 690.

rakteri olduğunu söyleyerek, *devletin ezeli bir kurum* olduğunu savunmaktadır.

IV. DEVLETİN ORTAYA ÇIKIŞ NEDENİ VE ŞEKLİ

1- Genel Olarak³³

Devletin ne zaman ortaya çıktığı sorusu ile birlikte nasıl ve niçin ortaya çıktığı sorusu da sorulmuş ve buna verilen yanıtlar birbirinden farklı olmuştur. Bu konuda ileri sürülen kuramları kısaca inceleyelim.

Dini Görüşler. Devletin kökeni hakkında ileri sürülen ilk görüşler dinsel içerikli yaklaşımlardır. Devlet doğuşu itibariyle ilahi bir kurumdur, ilahi iradenin bir ürünüdür. Bu görüşe göre, devleti yönetenlerin kişilikleri ve yetkilerinde de bir ilahilik egemendir.

Aile Kuramı. Devletin kökenini ailede ve onun genişlemesinde bulan görüşlere göre devlet, tek bir ailenin büyümesinden ya da aynı kandan gelen birden çok ailelerin birleşmelerinden doğmuştur.

Devletin Kökenini Güç ve Mücadeleye Dayandıran Görüşler. Bu anlayışa göre devlet, toplumda, güçlülerin güçsüzlere zorla kabul ettirdikleri bir düzendir. Güçlülerin güçsüzler üstündeki baskısı doğanın ezeli yasasıdır. Devletin kökü güçlü güçsüz mücadelesine dayanınca, toplumda eşitlik ve demokrasi olmayacaktır.

Biyolojik Kuram. Bu kuram devletin kökenini biyolojik temellere dayandırmaktadır. Devlet, doğal ve biyolojik yasalara göre kendiliğinden meydana gelen canlı bir organizmadır. Bu organizma -insanda olduğu gibi- kendisine varlık ve canlılık kazandıran çeşitli organlardan oluşmaktadır.

Devletin Kökenini Ekonomik Olay Olarak Açıklayan Görüşler. Bu görüşlere göre devlet, ekonomik olayların toplumsal ve siyasal olaylara egemen olmaları sonucu ortaya çıkmıştır. Ekonomik gelişmelerin sonucu olarak, sınıflara ayrılan bir toplumda devlet, çıkarları birbiriyle çatışan sınıflardan ekonomik yönden güçlü olanının güçsüz sınıflar üzerinde baskı kurmasını sağlayan bir araçtır.

Devletin Kökenini Bireyin Akıl ve İradesinde Bulan Görüşler. Bu görüşlere göre devlet, bireyin akıl ve iradesinin bir eseridir. Bu görüşün gelişmiş biçimi sosyal sözleşme kuramıdır. Bu kurama göre; insanlar geçmişte doğal yaşama hali denilen bir dönemde yaşamışlardır. Düzenin, otoritenin,

³³ Bu konuda bkz. Okandan, R. Galip. Devletin Menşei, İstanbul 1945; Başgil, Ali Fuat. Esas Teşkilat Hukuku Dersleri, İst. 1945.

hükümetin yokluğu ile ifade edilen bu döneme, insanlar, kendi istek ve iradeleri ile son vermişler ve bunun yerine aralarındaki ilişkileri düzene bağlayan toplum halini, toplumun, en gelişmiş biçimi olan devleti ikame etmişlerdir.

Pozitivist Kuram. Devlet, kaynağını, toplumun hukuksal yönden örgütlenmesinde ve temel örgütünü kurmasında bulur.

2- Platon'un Görüşü (Biyolojik Kuram)

Platon, devletin kökeni hakkındaki görüşünü biyolojik temellere dayandırmış, biyolojik kuramı (*organizmacı görüşü*) savunmuştur³⁴. Buna göre; devlet, insanların bir araya gelerek kendi iradeleri ile kurdukları bir kurum olmayıp, doğal ve biyolojik yasalara göre kendiliğinden ortaya çıkan bir organizmadır.

"Devlet" adlı yapıtında, Platon, "*toplum bir tek insandan daha büyük birşeydir*"³⁵ diyerek insan ile toplum arasında bir paralellik kurar. Biyolojik kurama göre; bireysel organizma (insan) ile sosyal organizma (toplum) aynı yasalara tabidir. Organizma; kendi başına ayrı bir bütün oluşturan canlı varlıktır, varlığını ve canlılığını kendisini oluşturan organlardan alır. Toplum tıpkı insan gibi bir organizma olduğuna göre, her ikisinin fonksiyonları ve bu fonksiyonları görecektir organları arasında, bir özdeşlik vardır³⁶. Bu organlar nelerdir? Platon "*toplumdaki yönetenler, savaşanlar ve para kazananlar gibi içimizde de üç bölüm vardır*"³⁷ der ve bu bölümleri şöyle sıralar: "*Biri içimizdeki hesaplayan, düşünen yandır ki buna akıl yanımız deriz*"³⁸. Akıl insan organizmasındaki fonksiyonu; düşünmek hesaplamak ve tüm organizmayı yönetmektir. Sosyal organizmadaki karşılığı yönetenler sınıfıdır. Bu sınıfın fonksiyonu toplumu yönetmektir. "*Ötekiyse, düşünmeyen, sade arzulan yanımızdır*"³⁹. İşçüdüler diyebiliriz buna. Sosyal organizmadaki karşılığı çalışanlar (üreticiler) sınıfıdır.

"Demek içimizde böyle iki yan var. Ama azgınlık, kızgınlık diye de birşey var içimizde... Kızma gücü kötü bir eğitimle bozulmamışsa, akla yar-

34 Göze, s. 36.

35 Eflatun, Devlet, 368-e.

36 Göze, s. 36.

37 Eflatun, Devlet, 441-a.

38 Eflatun, Devlet, 439-d.

39 Eflatun, Devlet, 439-d.

dim eden üçüncü bir yanımız olur"⁴⁰. Yiğitlik ya da cesaret diyebiliriz buna. Sosyal organizma da bu organın karşılığı koruyuculardır. Koruyucular yiğit ve azgın olmalıdır⁴¹.

Platon'un insan ile toplum arasında yaptığı bu karşılaştırma, yapıtlarındaki tek karşılaştırma değildir. O bu tür karşılaştırmaları bir yöntem olarak (analoji/benzetme yöntemi) bol bol kullanmaktadır. Şenel'e göre, Platon, "*Analoji adımlarını, tündengelim adımları gibi kullanarak analogilerle gerçeğe varmaya uğraştı. Oysa analogiler iki olay arasında benzerliklere işaret olup, dikkati bunların ortak sebepleri olabileceği ihtimaline çekmekten öte, kişiyi hiçbir yere götürmez*"⁴².

Platon insan ile toplumlar arasında yaptığı karşılaştırmayı, bir benzerlik olarak değerlendirmemiş, bunun gerçeği ifade ettiğinden hareketle, devlet konusundaki görüşlerini bu karşılaştırmanın sonuçlarına dayandırmıştır. Zaten, Onun biyolojik kuramı savunduğu yorumuna ulaşırken, en önemli dayanağımız, öngördüğü düzenin bu kurama büyük ölçüde uygun olmasıdır. Daha önce ifade edildiği gibi, Platon aslında, felsefi görüşleri doğrultusunda bir politik çizgi oluşturmamış, tersine, politik görüşlerine uygun bir felsefe yaratmak istemiştir. "Devlet" adlı yapıtında da benzer bir biçimde, insan ile toplum arasında yaptığı karşılaştırmadan bir devlet kuramı çıkardığını söylemek yerine, önceden tasarlamış olduğu devlet kuramına destek sağlayabilmek için bu karşılaştırmayı yaptığını söylemek daha doğru olacaktır.

Platon devlet ile aile arasında da bir karşılaştırma yapmıştır: "*Büyük bir aileyi küçük bir devlete benzetebiliriz*"⁴³. Ama bu karşılaştırma bir benzerlik olarak kalmış, insan ile toplum arasında yaptığı karşılaştırma gibi, öngördüğü devlet düzenini bu karşılaştırmaya dayandırmamıştır. Bu açıdan Platon'un devlette yaptığı karşılaştırmada insan ile toplum arasında, bir benzerlik değil bir özdeşlik bulduğunu söyleyebiliriz. "*Toplum bir tek insandan daha büyük bir şeydir*"⁴⁴ ve "*Artık toplumdaki bölümlerin insan içinde de olduğunu söyleyebiliriz*"⁴⁵ derken sosyal organizma ile bireysel organizma arasında bir özdeşlik olduğunu belirtmiştir. Düşüncüye göre, bir insana benzeyen devlet, en iyi yönetilen devlettir.

40 Eflatun, Devlet, 439-e, 441-a.

41 Eflatun, Devlet, 375-b.

42 Şenel, s. 175.

43 Devlet Adanı, 295-b.

44 Eflatun, Devlet, 368-e.

45 Eflatun, Devlet, 441-c.

Devletin kökenini biyolojik temellere dayandıran görüşler Platon'dan önce de savunulmuştur. Göze, Pythagoras'ı bu kuramın kurucusu olarak değerlendirir. Pythagoras'ın insan vücudu ile toplum yapısı arasında yaptığı benzetmeye göre; *"Toplumun da insan yapısı gibi üç bölümden oluştuğunu söyler. İnsan yapısındaki üç bölümden biri akıl, ikincisi ruh yani cesaret ve üçüncüsü de istekler yani maddi ihtiyaçların tatminidir. Toplumda canlı bir organizma gibidir, onda da akıl vardır, bu toplumda bilge kişilerin oluşturdukları bölümdür; toplumunda ruhu vardır, insandaki cesarete karşılık olan bu bölümü toplumda yiğit, yürekli kişiler yani askerler, toplumu savunanlar oluşturur; toplumda maddi ihtiyaçları karşılayan bölüm ise halktır"*⁴⁶.

Hindistan köleci toplumunun dini olan Brahmanizm⁴⁷ de sosyal düzeni biyolojik bir yaklaşımla açıklamıştır: Brahmanizmin ahlak ve siyaset kurallarının yer aldığı Manu yasalarınca, insanların doğuştan eşitsizliği esastır. Sosyal düzen Tanrı Brahma'nın organlarından çıkmış değişmez kastlardan, sınıflardan kuruludur.

Erim, Platon'un Hint düşüncesi ile tanışmış olabileceği olasılığından söz ederken⁴⁸ Özbilgen, toplumu organizma sayan görüşü ile Platon'un Brahmanizmin etkisi altında olduğunu ileri sürmektedir⁴⁹. Platon, Pythagorasçı felsefeden de önemli ölçüde etkilenmiştir; evreni idealar evreni ve gölgeler evreni diye ikiye ayıran Platon, bu iki evren arasındaki ilişkiyi Pythagorasçıların "ruh teorisi"⁵⁰nden yararlanarak kurmuştur.

Biyolojik kuram ilkçağda ve ortaçağda kendisine taraftar bulmuştur. En büyük çıkışı ise, 19. ve 20. yüzyıllarda yapmıştır. *"Ondokuzuncu yüzyılda, onsekizinci yüzyılın ferdiyetçi ve rasyonalist görüşlerine karşı gelen Alman Romantikleri, Devletin canlı bir varlık olduğunu savunmak suretiyle bu görüşe taraftar olmuşlardır. Keza özellikle, Alman Tarihi Hukuk Mektebi ile yeni bir çehre alan bu teorinin prensipleri, 19 ve 20. yüzyılların diğer filozof, sosyolog ve hukukçuları tarafından da benimsenmiştir"*⁵¹.

46 Göze, s. 8.

47 Brahman adı verilen din adamları İ.Ö. VII. yüzyılda Vedizmi Brahmanizme dönüştürmüşlerdir. Bu dinin dayanağı, doğayla Tanrıyı özdeş kılan bir öğreti olan panteizm ve onun bir sonucu olan mistisizmdir.

48 Erim, Nihat. Amme Hukuku Dersleri, İst. 1942, s. 43.

49 Özbilgen, Tanık. Hukuk Sosyolojisi Dersleri, İst.1971, s. 170.

50 Göze, s. 8-9.

51 Okandan, Recai Galip. Amme Hukuku Dersleri, İst. 1976, s. 51.

V. BİYOLOJİK KURAMIN SOSYAL VE SİYASAL SONUÇLARI

1. Sosyal Sonuçları

a) "Devlet"te

Sosyal Sınıflar. Devletin kökenini "*Biyolojik Kuram*"a dayandırmanın sonucu olarak toplum çeşitli sınıflara ayrılmaktadır. Toplum bir insana benzediğine göre, insanın nasıl akıl, cesaret ve içgüdüleri olmak üzere üç bölümü varsa, toplumda da akla karşılık gelen bir yöneticiler sınıfı, cesarete karşılık gelen bir koruyucular sınıfı ve içgüdülere karşılık gelen bir çalışanlar sınıfı olacaktır. Platon'un "*İdeal Devleti*" için öngördüğü üç sınıf bunlardır. Önceden de değindiğimiz gibi, toplumdaki ilk sınıf, çiftçiler, zanaatkarlar, tüccarlardan oluşan çalışanlar sınıfıdır. Bu sınıfın üyeleri iş bölümü esasına göre, toplumun maddi gereksinimlerini karşılamaktadırlar.

Bir toplum, zorunlu gereksinimlerini karşılamakla yetinip, yaşamak için gerekli olmayan lüks tüketime yönelmiyor, sade bir yaşam sürüyorsa, o toplum, bozulmamış, "*gürbüz*" bir toplumdur. İnsanlar, zamanla, yaşamları için zorunlu olan gereksinimleri karşılamakla yetinmeyip lüks tüketime yöneldiklerinde, tüm bu gereksinimleri karşılamak için yeni iş alanları açılacak, topluma yeni işçiler katılacaktır. Toplum giderek büyüyecek, sadeliğini yitirecektir. Platon böyle bir toplumu bozulmuş toplum olarak adlandırır. Bir gün üzerinde yaşanan toprak parçası giderek büyüyen toplumu besleyemez duruma gelecektir. "*Otlaklarımız, tarlalarımız bize yetmez olunca, komşularımızınkini ele geçirmek isteyeceğiz. Onlarda bizim gibi zorunlu gerekler sınırını aşıp sonsuz mal edinme hırsına kapılmışsalar, bizim toprağımızı almak isteyecekler*"⁵². Gerek yeni topraklar elde etmek için gerekse üzerinde yaşanan toprakları korumak için bir ordu kurulması gerekecektir⁵³. Bu ordu toplumun ikinci sınıfını oluşturacaktır: Koruyucular sınıfı. Platon'un açıklamalarına göre bu sınıf, toplumda, hem savunma hem de saldırı amacıyla ortaya çıkabilir; eğer toplum bozulmuş bir toplumsa başkalarının topraklarını ele geçirmek için bir ordu kuracaktır. Toplum henüz bozulmamış, gürbüz bir toplumsa, başkalarının toprakları ele geçirilmek istenmeyecek ama komşusu olan bozulmuş toplumlar varsa, topraklarını onların saldırılarından korumak için yine bir ordu kuracaktır. Gürbüz bir toplumun komşuları yoksa ya da komşuları da gürbüz toplumlarsa artık ne savunma ne de saldırı için bu sınıfın varlığına gerek duyulmayacaktır.

⁵² Eflatun, Devlet, 373-e.

⁵³ O dönem Atina'sında amatör ordu anlayışı söz konusu idi. Platon, askerliği bir meslek durumuna getirmeyi öngördü.

Yöneticiler ise, toplumun yönetilmesi gereksinimini karşılamak üzere koruyucular sınıfının en iyileri arasından seçilecektir. Platon, yöneticileri ayrı bir sınıf olarak kabul etmesine karşın aslında onların koruyucular sınıfı içinden seçilmeleri ayrı bir sınıf olmadıklarını göstermektedir. Bu açıdan Platon'un "*İdeal Devleti*"nde iki sınıf vardır diyebiliriz: Çalışanlar sınıfı ile toplumu koruyan ve yöneten sınıf⁵⁴.

Akın da, aslında Platon'un iki sınıf öngördüğünü söylemekle birlikte farklı bir yorum yapmaktadır: "*Savaşçılar ve çalışanlar Eflatun'un anlayışına göre aynı sınıfın içinde bütünleşmişlerdir. Bunlardan ayrı olarak var olan sınıf yöneticilerdir*"⁵⁵.

Kanımcı, Platon bu tür bir yoruma elverişli hiçbirşey söylememiştir. Tam tersine; yöneticiler ile koruyucular sınıfının sıkı ilişkisine, buna karşılık çalışanlar sınıfının bunlardan bütünüyle farklı bir sınıf olduğuna ilişkin açıklamalarda bulunmuştur. Bu görüşü desteklemek üzere şunları sıralayabiliriz:

1- Yöneticilerin koruyucular sınıfı içinden seçilmesi. "*Yöneticilerimiz, koruyucularımızın en iyileri olacağına göre*"⁵⁶ ve "*Şunu da kabul etki, bu yiğitlik olmadan devlet adamı olamaz insan*"⁵⁷. Devlet adamının (yöneticinin) koruyucular sınıfının erdemine (cesarete) sahip olması gerektiğini söylemiştir.

2- Koruyucular sınıfının yöneticilerin yardımcıları olduğu. Analoji yöntemini kullanarak toplumla insan arasında yaptığı karşılaştırmada "*toplumdaki yöneticilerin insandaki akla, toplumdaki koruyucuların insandaki cesarete karşılık geldiğini ve cesaretin akla yardım eden bir yön*" olduğunu belirtmiştir⁵⁸.

3- Sınıflara verdiği önem açısından koruyucularla yöneticileri bir tutmuş, çalışanlar sınıfını ayrı değerlendirmiştir.

a- "Devlet" adlı yapıtının önemli bir bölümü, yöneticilerle koruyucular sınıfının eğitime ilişkin sorunlarına, sahip olmaları gereken özelliklerine,

54 Aynı konuda, Şenel: "Toplumunu yönetecek bilgeler, önderler filozof-krallar yani yöneticiler sınıfının, sınıf denmeyecek kadar küçük bir gurup olduğu gibi, koruyucular sınıfı içinden seçildiği..." s. 188; Akın, s. 7; Göze, s. 20; Osmanlıda da ikili bir sınıfsal yapıyı görüyoruz: Reaya ve askeri sınıf. Reaya halkı ifade ederken, askeri sınıf kavramı ulema, devlet memurları ile yeniçeri sınıflarını ifade etmektedir. Üçok, Çoşkun/Mumcu, Ahmet. Türk Hukuk Tarihi, Savaş Yay., Ankara 1985, s. 198 vd.

55 Akın, s. 7.

56 Eflatun, Devlet, 412-c.

57 Eflatun, Devlet, 430-c.

58 Eflatun, Devlet, 441-a.

seçilmeleri ile ilgili konulara vb... ayrılmıştır. Buna karşılık, çalışanlar sınıfına düzenli bir toplumun doğuşu incelenirken bir kez değinilmiş, sonraki bölümlerde -adeta- unutulmuştur.

b- Koruyucular sınıfı yiğitlik erdemine, yöneticiler sınıfı bilgelik erdemine doğuştan sahip olduğu halde, çalışanlar sınıfı hiçbir özel erdeme sahip değildir.

c- Yöneticiler ve koruyucular sınıfının siyasal hakları olması karşılık, çalışanlar sınıfının siyasal hakları yoktur.

d- İdeal Devletin gerçekleşebilmesi için, yöneticiler ve koruyucular sınıfı için özel düzenlemeler (aile ve mülkiyet konusunda yasaklamalar) getirdiği halde çalışanlar sınıfı için buna gerek görmemiştir.

e- Eğitim hakkı yalnızca yöneticiler ve koruyucular sınıfının çocuklarına tanınmış bir ayrıcalıktır. Çalışanlar sınıfı bu haktan yararlanamamaktadır.

Daha fazla örnek vermek olası. Son olarak Platon'un genel dünya görüşü ileri sürülebilir. Platon aristokratik görüşlü bir düşündürdür. Demokrasi ile yönetilen Atina sitesinde yaşamasına karşılık savaşçı Dor azınlığın askeri aristokrasi ile yönetilen Isparta sitesine hayranlık duyduğu ve ideal devletinde bu sitenin kurumlarına yer verdiği bilinmektedir⁵⁹. Askeri aristokraside birleşen iki sınıfın koruyucularla (askerlerle) aristokratlar olduğu, çalışanlar sınıfının bunların dışında kaldığı ortadadır. İdeal Devlet'te de Isparta'daki yönetime tıpatıp benzemese bile askeri aristokratik bir yönetim öngörmüştür.

Kölelik. Platon ideal devletinde üç sınıf öngörmüştür: Çalışanlar, koruyucular ve yöneticiler sınıfı. Köleler bu sınıflar içinde sayılmamıştır. Bu, Platonun ideal devletinde, kölelik kurumunu kaldırdığı anlamına gelmemelidir. Bir kere, Platon, "Devlet" in hiçbir yerinde kölelik kurumunu kaldırdığını söylemez. O dönemde, böyle bir radikal çıkış yapmakta kolay bir iş değildir. Çünkü, köleler üretimde kullanılan vazgeçilmez araçlardır; onların yerine kullanılacak bir alet, bir makina yoktur. Kölelik kurumu, toplumdaki üretimin, bolluğun, zenginliğin en önemli dayanaklarından biridir. Köleler ekonomik açıdan bu denli önemli olmalarına karşın, toplumda, sosyal ve siyasal hiçbir değerleri yoktur. Bazı sofistler dışında, Platon'un çağdaşları ve Platon'dan önce yaşamış düşünürlerden hiçbiri köleliğe karşı çıkmamışlardır. Kölelik doğal ve gerekli bir kurum olarak görülmüştür⁶⁰.

⁵⁹ Şenel, s. 169.

⁶⁰ Platon öğretisinin kölelik kurumuna yaklaşımı konusunda bkz. Gemalmaz, s. 4-5.

Platon'un, köleleri bir sınıf olarak ele almaması, köleliği bir veri olarak kabul ettiği biçiminde yorumlanabilir⁶¹.

Platon kölelik kurumunun efendinin değil kölenin yararına olduğunu savunmaktadır. Kölelerin akıllı kimseler olmadıklarını ileri sürmüş ve bu yüzden az çok hor görüldüklerini belirtmiştir. Eğer köleyi kendi haline bırakırsanız akıllı ile değil duyguları ile hareket edeceğinden kendisine zarar verecektir. O halde, bu akılsız yaratığın, akıllı bir insanın kölesi olması onun yararınadır. Tabii ki bütün bu sözlerin, kölelik kurumunu meşru ve haklı kılmak için söylenmiş sözler olduğu çok açık.

Yarı Kast Düzeni. Devletin kökenini biyolojik kurama dayandırmanın sosyal alandaki diğer bir yansıması, sosyal sınıfların birbirine kapalı olması, kastlar oluşturmasıdır. Bireysel organizmada organlar nasıl birbirlerinden ayrılmışlarsa toplumsal organizmada da sınıflar birbirlerinden ayrılmışlardır.

"Devlet"te toplumun kasta ayrılışı büyük bir ustalıkla savunulmaktadır. Şimdi bunu inceleyelim:

Platon, insanların doğuştan eşitsizliğine inanmıştır. Bazı insanlar, doğuştan siyasal erdeme (*bilgelige*), bazı kimseler askeri erdeme (*cesarete*) eğilimli olarak doğarlar. Bazıları ise hiçbir erdeme sahip olmaksızın doğarlar. Bir insanın toplumda hangi sınıfa dahil olacağı doğuştan belirlenen bir olgudur. Doğuştan siyasal erdeme sahip olanlar yöneticiler arasına, cesarete eğilimli

61 Bu görüşü destekleyecek biçimde "Devlet" in bazı yerlerinde kölelerden söz edildiğini görüyoruz. Platon dördüncü kitapta devlette ki dört değerden söz ederken: "*Bu demek değildir ki, bizim topluluğumuzda tutkular, zevkler, acular olmayacak. Olacak: hele çocuklarda, kadınlarda, kölelerde, hatta bütün değerlerine rağmen özgür insanlarda bile*". Eflatun, Devlet, 431-b; Eflatun, yine aynı kitapta adalet nedir sorusuna yanıt ararken: "... devletimizin en iyi bir devlet olmasında en çok payı olan hangi değerdir?... Devletimizin başındakilerin, anlayışlı, işbilir kişiler olması mı? Yoksa çocuk, kadın, köle, hür insan, işçi, yöneten yönetilen, herkesin, başkasının işine karışmadan kendi işini yapması mı?". Devlet, 433-d; Eflatun, bir başka yerde Yunanlılara kölelerini, savaşlarda tutsak ettikleri barbarlardan edinmelerini öğütler: "*Bir Yunanlı'nun başka bir Yunanlıyı köle etmesi doğru olur mu? Bunun öteki devletlerde de elden geldiği kadar önlenmesi, Yunan soyuna saygı göstermeye çalışılması gerekir... Öyle ise Yunanlı köle tutmayacağız*". Devlet, 699-c; Yedinci kitapta çocuk eğitimi konusunda; "*Hür insan hiçbir şeyi köle gibi öğrenmemelidir*". Eflatun, Devlet, 537-a; Dokuzuncu kitapta söyledikleri ilginçtir; "*Yalnız elleri, ayakları ile çalışabilen işçileri sence neden horgörürüz az çok? Şundan başka ne olabilir bunun sebebi; bu işçilerde en iyi yan (akıl) o kadar zayıftır ki, içinde ki hayvanları (tutkular, aşırı istekler) dizginleyemez, tersine, baş eğer onlara... Böyle bir insanın üstün insandaki dizginleyici güce kavuşmasını istersek ne yaparız? Bu üstün adama, içinde tanrısal yan, baş olmuş adama köle olmasını isteriz ondan. Ama biz bununla köleliğin zarar görmesini, ezilmesini istemiyoruz... Tersine biz herkes için tanrısal ve bilge bir varlığın buyruğu altına girmenin çok daha karlı olduğuna inanıyoruz; Bu varlık ister kendi içimizde olsun -en iyisi bu tabii- ister dışardan yönetsin bizi*". Eflatun, Devlet, 590-c-d.

olanlar koruyucular sınıfına katılacak, hiçbir erdeme sahip olmayanlar ise çalışanlar sınıfını oluşturacaktır.

İnsanlar doğuştan sahip olmadıkları erdemleri, sonradan, eğitimle kazanamazlar. Çünkü eğitim ancak insanların doğuştan sahip oldukları erdemlerin ortaya çıkarılmasına ve iyi yönle kanalizasyon edilebilmelerine yarar. *“Eğitim bir çoklarının sandığı şey değildir. Onlara göre eğitim, bilgidenden yoksun bir ruha bilgi koymaktır. Kör gözlere görme gücü vermek gibidir”*⁶². Oysa *“eğitim ruhun bu gücünü “iyi”den yana çevirme ve bunun için en kolay, en şaşmaz yolu bulma sanatıdır. Yoksa ruha görme gücünü de-ğil”*⁶³. Ayrıca, **eğitim yalnızca yöneticiler ve koruyucular sınıfının çocuklarına tanınmış bir haktır. Daha doğrusu çoğunluğun yararlanamadığı bir ayrıcalıktır.**

İnsanları sahip oldukları erdemlere göre sınıflara ayıran Platon, bu erdemlerin de kalıtsal olduğunu kabul ederek; aristokratik inancı paylaştığını göstermiştir. Bu inanç üzerine, toplumda kastlar yaratmak kolaylaşmıştır artık. Platon bu uğraşısına insanlığın her zaman büyük önem verdiği, büyük bir anlamı olan bir kavramı alet edecektir. Adalet kavramıdır bu.

Adalet, “İdeal Devlet”te olması gereken dört erdemden birisidir. İdeal Devlet; bilge, yiğit, ölçülü ve adildir. Bilge devlet, kararlarını bilgece veren devlettir ve devlete bu değeri bilgilerden oluşan yöneticiler verecektir. Devlet, korkusuz, yürekli anlamında, yiğit olacaktır. Ona bu değeri koruyucular kazandırır. Ölçülü devlet, zevklerine, tutkularına, aşırı isteklerine egemen olan devlettir, devlet bu değeri yöneticiler ve koruyucular sınıfından alır. Adalet bu üç erdemi tamamlayan bir erdemdir. İnsanlar yaradılıştan belli erdemlere sahip olarak, belli işlere yatkın olarak doğmuşlardır. Bu özellikleri onların sınıfsal konumlarını belirler. Bir devlete adil diyebilmek için toplumdaki sınıfların birbirlerinin işine karışmaması, her sınıfın kendi işini yapması gerekir. *“Bir devlet için yıkıcı olan bu şey, bu üç sınıfın birbirinin işine karışması, görevlerini değiştirmesidir. Buna haklı olarak en büyük suç diyebiliriz... Devlete karşı işlenen en büyük suçtur, adaletsizliktir. Her sınıfın insanının yalnız kendi işlerine bakıp, kendi işleriyle uğraşması ise adalettir.”*⁶⁴. Platon’a göre, *“Adalet toplumsal sınıflar arasındaki kesin ayrımların gereklerine uymak, kendi görevlerini yapmak, yönetici ve egemen sınıfın*

62 Eflatun, Devlet, 518-b.

63 Eflatun, Devlet, 518-d.

64 Eflatun, Devlet, 434-e.

*işlerine karışmamaktır*⁶⁵. Adalet bu ise, adaletsizlik de bunun tersi, bir sınıfın kendi işini bırakıp öteki sınıfların işlerine karışmaya kalkmasıdır.

Bu adalet anlayışı ile, Platon'un temel amacı, halkın, Atina demokrasisinde olduğu gibi "*adalet eşitliktir*" diye yönetim işlerine karışmaya kalkmamasıdır⁶⁶.

Sınıfların birbirlerine kapalılığını ve sınıf ayrıcalığını güçlü bir şekilde savunan bir tanımdır bu. Bugün biz adaletten bu sözlerin tam tersini anlıyoruz. Adalet herşeyden önce yasa önünde eşitlik getirmelidir, eşitsizlik değil. Adalet o çağda yunanlılarca günümüzdeki anlamına çok yakın bir şekilde tanımlandığına göre⁶⁷ Platon'un yalnızca günümüze göre değil, çağına göre de antidemokratik ve totaliter bir adalet anlayışına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu anlayışın insanlar tarafından benimsenmesinin güç olduğunu düşünen Platon, "*güzel bir yalan bularak insanları bu duruma inandırmalıyız*"⁶⁸ demektedir.

Yararlı Yalan Masalı. Bu güzel yalan bir Fenike masalıdır. "Bu toplumun birer parçası olan sizler, diyeceğim, birbirinizin kardeşisiniz. Ama, sizi yaratan Tanrı aranızdan önder olarak yarattıklarının mayasına altın katmıştır. Onlar bunun için baş tacı olurlar. Yardımcı olarak yarattıklarının mayasına gümüş, çiftçiler ve öbür işçilerin mayasına da demir ve tunç katmıştır"⁶⁹.

Platon daha sonra toplumda kimlerin altın, gümüş ve tunç mayalı olduklarını saptama görevini yöneticilere verir: "*Tanrı, herşeyden önce önderlere, doğan çocuklara iyi bekçilik etmelerini, içlerine bu madenlerden hangilerinin katılmış olduğunu dikkatle araştırmalarını buyurmuştur.*

Kendi çocukları tunçla ya da demirle katışık doğmuşlarsa, hiç acımayıp hamurlarına uygun işlere koyacak onları; çiftçi ya da işçi yapacak. Çiftçi ve işçi çocukları arasından mayaları altın ve gümüşle katışık doğanlar olursa, onları gözetecek, kimini önderliğe, kimini bekçiliğe yükseltecek"⁷⁰.

İlk bakışta, bu sözler, sınıflar arasında bir geçişin mümkün olduğu izlenimini vermektedir. "*Ne var ki bu sınıf değiştirme işlemi pek de geçerliliği olan bir mekanizma değildir... Platon üst sınıf için son derece sıkı ve mükemmel bir eğitim sistemi öngörür, böyle bir eğitim sisteminden geçmeyen*

65 Çeçen, Anıl. Adalet Kavramı, May Yayınları, İstanbul 1981, s. 124.

66 Şenel, Siyasal Düşünceler, s. 192.

67 Popper, s. 98.

68 Eflatun, Devlet, 414-c.

69 Eflatun, Devlet, 415-a.

70 Eflatun, Devlet, 415-b.

bir üretici çocuğunun altın ya da gümüş mayalı olduğunu kanıtlayabilmesi imkânsız denecek kadar güçtür"⁷¹. Bu düzenleme ile üst sınıf, yetenezsiz soylarını aralarından atarak güçlü kalabilecek ve doğuştan sahip oldukları yetenekler konusunda, alt sınıftaki insanların kuşkulandırmalarını önleyebilecektir.

Sınıfsal tepkileri önlemektir bu yalanın amacı, az da olsa kast sistemini yumuşatmak değil. Nitekim *"aramızda hamur birliği olduğuna göre sizden doğan çocuklar da herhalde size benzeyecektir"*⁷² diyerek, insanların doğuştan belli kastlara tabi oluşunu, kural olarak benimsediğini göstermiştir Platon.

Kolektivizm. Biyolojik kurama göre; nasıl ki bireysel organizmada, bu organizmayı oluşturan organlar ancak organizmanın bütünü için de varlık kazanabiliyorlarsa, toplumsal organizmada da aynı kural geçerli olacak ve organlar organizmanın dışında varlık kazanamayacaklardır. Beyin, kalp, göz vb. organlar vücuttan bağımsız olarak fonksiyonlarını sürdüremeyecekleri gibi varlıklarını dahi koruyamazlar. İnsanların da toplum dışında bir varlıkları ve fonksiyonları olamaz; her yönüyle topluma tabidir onlar.

Platon'un İdeal Devlet'inde kişi yararı diye bir kavram yoktur, kişi devlet yararı için vardır. İyi yönetilen bir toplumda herkesin görmek zorunda olduğu bir işi vardır. Hiç kimse işini savsaklayamaz. Görevini gereği gibi yerine getirmeyene karşı devlet katı davranacaktır: *"Devletimizde böyle hekimler, böyle yargıçlar bulunacak. Bunlar yurttaşlar arasında, bedenleri ve içleri doğuştan iyi olanlara bakacak, iyi olmayanlara gelince, bedenleri bozuk olanları hekimler bırakacak ölsün. İçleri yaratılıştan kötü olanlara gelince, onları da yargıçlar öldürecek ... Bu kötü olanlar içinde, devlet içinde en iyi yol."*⁷³.

Platon "Devlet"te, toplumsal çıkarın sağlanması, devletin birlik ve bütünlüğünün korunması için bazı önlemler alınmasını da öngörmektedir. Aşağıda kısaca bunlara bakalım;

Platon, koruyucular sınıfının çocuklarına uygulanacak eğitimi gösterdikten sonra, askeri gücü tekellerinde tutan koruyucuların, bu güce dayanarak kendi yurttaşlarını soymayı ve yurttaşlara zorbalık yapmalarını önlemek için, birtakım önlemlerin alınmasını gerekli bulur. Bu amaçla içinden yöneticilerin de çıktığı koruyucular sınıfı için özel bir yaşam düzeninin kurulmasını

71 Göze, s. 20.

72 Eflatun, Devlet, 415-a.

73 Eflatun, Devlet, 409-e; Vurgu bana ait (vba).

ister. Üreticiler sınıfına tanıdığı anlaşılın özel mülkiyet hakkını, koruyuculara tanımaz.

Mülkiyet Yasağı. Bireysel mülkiyet, devletin mutlak birliğine, organik bütünlüğüne en çok zarar veren kurumdur. Mülkiyet bireyler arasında eşitsizlik doğuracaktır, sahip olma tutkusuna, kıskançlığa ve nefrete yol açacaktır. Bütün bunlar toplumda huzursuzluk ve iç çatışmaya yol açabilir. Toplumun koruyan ve yöneten sınıf, mal mülk edinme ve edindiklerini koruma kaygısına düşmekten devletin korunması ve yönetilmesi işini gereği gibi yerine getiremezler. O halde koruyucular ve yöneticiler için mülkiyet yasağı getirilmelidir⁷⁴. Çalışanlar sınıfı için bu yasağın konması gerekmez. Çünkü, mülk sahibi olma çiftçileri, zanaatkarları daha çok üretimde bulunmaya teşvik eden bir neden olacaktır. Diğer bir deyişle, mülkiyet hakkı çalışanlar sınıfının görevlerini yerine getirmelerine engel olmayacağı gibi olumlu bir etki de yapacaktır.

Koruyucular sınıfının görevi, içe karşı düzeni, dışa karşı devleti korumaktır. Bunun dışındaki bir işle, üretimle uğraşamazlar. Bu görevlerine karşılık, yurttaşlardan alınan vergi ile geçinirler. Bu vergi, onların özel mülk edinmelerine yetmeyecek, ancak en gerekli gereksinimlerini karşılamalarına yetecek kadardır. Bu verginin sağladığı imkânlarla koruyucular, ortak evlerde birlikte yaşayıp, ortak sofralarda birlikte yemek yerler; altın ve gümüş edinemezler.

Platon'a göre iki şey iş gören insanı işe yaramaz duruma getirir: Zenginlik ve yoksulluk. Çömlekçi zengin olunca zanaatı ile uğraşmak istemez, yoksul düşünce, yeterli araç edinemeyeceğinden, iyi iş çıkaramaz. Zenginlik ise insanı keyife, tembelliğe ve değişiklik isteğine sürükler. Yoksulluk da insanlarda düzeni değiştirme isteği yaratır. Yöneticiler, bu nedenlerden dolayı, toplum için bu derece tehlikeli olan yoksulluk ve zenginlik denen iki düşmanın kente gizlice girmelerini önlemelidirler⁷⁵.

Aile Yasağı. Evli bir kimse devletten daha çok ailesini düşünebilir, ailesinin çıkarını devletin çıkarından daha üstün tutabilir, ailesine devletten daha çok sevgi ve bağlılık duyabilir. Bu durum devletin birliğini ciddi olarak sarsabilecektir. Bu nedenle koruyucular sınıfı için aile kurumu yasaklanmalıdır⁷⁶.

74 Eflatun, Devlet, 417-a, b.

75 Eflatun, Devlet, 421-e.

76 "Bekçilerimizin kadınları hepsinin arasında ortak olacak hiçbir erkekle ayrı oturmayacak. Çocuklar da ortak olacak. Baba oğlunu oğul babasını bilmeyecek". (Eflatun, Devlet, 475-d). Koruyucular "iş arkadaşlarından kime rastlarsa onu kardeşi, kız kardeşi,

Platon, koruyucular sınıfı içinde hiç bir erkeğin hiç bir kadımla sürekli bir aile yaşamı sürdüremeyeceğini söyler. Doğumla sonuçlanmayacak olan cinsel birleşmeler, tarafların karşılıklı isteklerine bağlı olarak serbest bırakılmıştır. Ama iş çocuk edinmeye gelince, kalıtıma büyük önem veren Platon, koruyucuların birbirlerinden gelişigüzel çocuk edinmelerine izin vermez. Çocuk edinmeyi amaçlayan cinsel birleşmeler devlet tarafından düzenlenecektir (*kutsal evlilik*). Devlet bu işi düzenlerken, cins av köpeklerinin elde edilmesinde izlenen yolu izleyerek, güçlü kuvvetli ve yakışıklı erkeklerin sağlıklı ve güzel kadınlarla çiftleşmelerini sağlayacaktır. Bunun toplumda birçok kimsenin karşı çıkmasına yol açabileceğini kabul eden Platon, ikinci yararlı yalanının uygulanmasını isteyerek, bu amaca hileli kur'alarla ulaşılmasını önerir⁷⁷. "Bu düşünceleri, Platon'un "*İrk Öğretisi*"nin bir uzantısı olan üstün ırk yetiştirme politikasını ortaya koymaktadır."⁷⁸.

Platon'un koruyucular sınıfı için öngördüğü evlenme yasağı yönündeki düşüncenin, Osmanlı'da yeniçeri ocağı için uygulandığını görüyoruz. Osmanlı devletinde 16. yüzyıla kadar yeniçerilerin evlenmelerine izin verilmemiştir. 16. yüzyıldan sonra belirli bir yaşa gelmek ve padişahın özel izin almak şartı ile yeniçerilerin evlenmesi mümkün olmuştur. Ancak evlenen yeniçerinin terfi etme olanağı kalmazdı. Bu nedenle terfi etmek ve yönetici olmak isteyen yeniçeriler evlenmemeye ve yeniçeri ocağında kalmaya devam ederlerdi⁷⁹.

Özel Eğitim. Platon "Devlet"te eğitime önemli bir yer ayırmış; koruyucular ve yöneticiler sınıfı için sıkı bir eğitim öngörmüştür. Bu "*eğitim, yüksek duyguları geliştirmek amacıyla güdecek ve özellikle vatandaşın her türlü bencil duygudan sıyrılarak kendini her zaman devletin iyiliği için fedaya hazır olmasına imkân verecek şekilde olacaktır*"⁸⁰.

Platon genç insanların, eğitimle istenilen kalıba sokulabileceği inancındadır. Bu onun kalıtım kadar eğitime de önem verdiğini gösterir; ama daha

babası, anası, oğlu, kızı, dedesi, atası, akrabası sanabilir". Bu durum toplumda büyük bir kaynaşma sağlayacak hiç kimse diğerinin kötülüğünü istemeyecek, hiç kimse yalnız kendi çıkarını düşünmeyecek tersine herkes sevinçlerini ve üzüntülerini birbiriyle paylaşacak. Aralarında hiçbir sorun çıkmayan bu kişiler kendilerini tüm düşünce ve varlıklarıyla devlete verebileceklerdir. Koruyucular ve yöneticiler arasındaki kadın ve çocuk ortaklığı "devlet için en büyük iyilik" olacaktır. (Eflatun, Devlet, 463-c).

77 Eflatun, Devlet, 460-a.

78 Şenel, Siyasal Düşünceler, s. 190.

79 Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları, C. I, Ankara 1988, s. 306-307.

80 Mosca, Gaetano. Siyasi Doktrinler Tarihi, İst. 1963, s. 40.

çok iyi bir kalıtım ile doğmuş olanların eğitime önem vermektedir. Ona göre doğuştan en güçlü düşünsel yeteneklerle doğanlar, en çok eğitilmeleri gereken kimselerdir. Çünkü, eğitilirse topluma en büyük yararları sağlayacak olan bu kimseler, eğitilmezlerse, topluma en büyük zararları veren kimseler olabilir⁸¹.

Platon, koruyucuların sıkı bir beden eğitiminden geçirilmelerini ve müzik ve edebiyat eğitimi almalarını ister. Ancak, müzikte çeşitlilik, insanın içinde düzensizliğe; yemekte çeşitlilik, bedende bozukluklara yol açar. Bunu kentte hastanelerin ve mahkemelerin artması izler ki, bu durum, toplumun sağlıklı olmadığını gösterir. Sağlıklı olan, iyi yönetilen bir toplumda herkesin yapmak zorunda olduğu bir işi vardır. Kimsenin hastalığı ile uğraşmaya zamanı yoktur. Bu nedenle, bedenleri bozuk olanlar ölüme bırakılmalıdır. Onların yaşamalarının ne kendilerine ne de topluma bir yararı olur. Ruhları bozuk olanlara gelince, onları da düzeltmek için zaman harcanmamalı, yargıçlar, yaradılıştan kötü olan kimselerin öldürülmesine karar vermelidir⁸².

b) "Yasalar"daki Değişiklikler:

Platon'nun yaşlılık dönemi yapıtı olan "Yasalar"da görüşlerini önemli ölçüde değiştirdiğini ve "*İkinci En İyi Yönetimi*" ortaya koyduğunu görüyoruz⁸³. Sosyal sonuçları açısından "Yasalar"daki düzenleme şu değişiklikleri getirmiştir.

Sınıflar. Platon "Yasalar"da sınıfları dörde ayırmış bu ayırımı da insanların doğuştan getirdikleri özelliklerine değil, zenginlik ölçütüne bağlamıştır. "*Birinci sınıf yalnızca bir toprak parçasına sahip olanlar, ikinci sınıf bir parça toprağa ve toprak değeri kadar da taşınabilir mala sahip olanlar, üçüncü sınıf bir parça toprağı ve onun iki katı kadar taşınabilir malı ellerinde bulunduranlar, dördüncü sınıf topraktan başka onun üç katı kadar taşınabilir malları olanlardır*"⁸⁴.

Kast Düzeni. Platon kimseye, hiçbir sınıfa doğuştan haklar, ayrıcalıklar tanımaz. "Yasalar"daki sınıflar, Devlet'teki sınıflar gibi yarı kastlar değiller-

81 Eflatun, Devlet, 491, 492.

82 Eflatun, Devlet, 409-e.

83 "Gençlik döneminde yazdığı "Devlet" adlı eserindeki görüşlerini uygulamaya koyamayan ve ütöpik olduğunu gören Platon, bu defa yaşlılık döneminde yazdığı eseriyle devletin yapısı ve yönetimine ilişkin görüşlerini büyük ölçüde değiştirmiştir." Akad/Vural Dinçkol, s. 17.

84 Göze, s. 33-34.

dir. “Sınıf ayrımı zenginlik kriterine göre yapıldığı için, zenginliğin artması ya da eksilmesi sonucu bir sınıftan diğerine geçmek mümkündür artık”⁸⁵.

Ordu. Ordu bir sınıf olmaktan çıkarılmıştır. Bu askerlik mesleğinin kaldırılması ile sağlanmıştır. Askerlik; “Erkeklerin 20-60 arası kadınların doğurduklarından sonra 50’lerine kadar savaşa hazır olmalarını gerektiren bir amatör görevidir”⁸⁶. “Devlet”teki bireyi topluma feda eden kollektivist tutum biraz yumuşatılır. Platon bu konuda öngörmüş olduğu yasakları önemli ölçüde kaldırır.

Mülkiyet. Yönetici ve koruyuculara getirilen yasak kaldırılmıştır. Ancak, toplumdaki huzursuzlukların kaynağı olarak aşırı zenginlik ve aşırı yoksulluk görülmektedir. Bu nedenle Platon ikinci ideal devletinde de aşırı zenginliğe, altın ve gümüşe karşıdır. Tarıma dayalı zenginliği savunmaktadır. Toprak, toplumdaki 5040 aile şefine eşit olarak dağıtılacaktır. Toprağın alım satımı yasaklanacak, toprağın belli ellerde toplanması önleneyecektir. “Aile şefleri böyle bir düzende toprağı işleyen kimseler durumunda olacaklar, toprağın kuru mülkiyeti ise topluma, devlete ait olacaktır”⁸⁷. Yurttaşlar toprak mülkiyetinin dört katı kadar taşınır mala da sahip olabileceklerdir.

Aile. Platon ideal devletinde kaldırdığı aileyi burada toplum düzeninin kaynağı olarak görür. Evlenmeyi bireylere bir kamu görevi olarak yükler. Yaşamı süresince evlenmeyen Platon, bekar kalanların şerefini indirger ve onları ağır para cezalarına çarptırır. Yine de aile devletin sıkı denetimi altındadır.

Eğitim. Devlet’te koruyucular ve yöneticiler sınıfının çocuklarına tanınan eğitim ayrıcalığı kaldırılır, tüm sınıfların çocuklarına tanınan hakka dönüştürülür.

2- Siyasal Sonuçları

a) “Devlet”te

Aristokratik Yönetim. Devletin kökeninin Biyolojik Kurama dayandırılması, aristokratik bir yönetim biçiminin kabulü zorunluluğunu getirir.

Biyolojik kurama göre, insan da akıl, cesaret ve içgüdüler olmak üzere üç bölüm vardır. Bir insan bunlardan hangisinin etkisi altında hareket etmelidir, sorusu sorulduğunda alacağımız yanıt akıldır. Tabi bu yanıt o insanın doğru ve tutarlı hareket etmesi gerektiği düşünülerek verilecektir. Gerçekten

85 Göze, s. 34.

86 Şenel, s. 230.

87 Göze, s. 33.

de aklın buyruğu altında hareket eden insan en doğru olanı yapmış olur. Toplumda da bir akıl olduğuna göre, toplum da bu aklın yönetimi altında olmalıdır. Toplumda akli, doğuştan bilgi erdemine sahip olan kişiler temsil ederler. O halde toplumu bilge kişilerin ellerine teslim etmek yapılacak en doğru iş olacaktır. Yönetim görevi toplumun yalnızca bu kesimine tanınmalıdır. "Platon, toplumu bilge kişiler yönetmelidir" yargısına anımsama kuramının katkısıyla varmaktadır.

Anımsama Kuramı. Bu kurama göre evren, idealar evreni ve gölgeler evreni (dünya) diye ikiye ayrılmıştır. Yaşadığımız evrende gördüğümüz her şey idealar evrenindeki değişmez yetkinleşmiş nesnelere gölgeleridir. İnsan ruhu da bir zamanlar maddeden arınmış olarak idealar evreninde yaşamıştı. Daha sonra bir bedene hapsedilerek gölgeler evrenine gelmiştir. Ruh gölgeler evrenine gelmeden önce idealar evreninde her şeyin gerçeğinin yer aldığı bu evrende gerçeğin bilgisine ulaşmıştır.

İnsanın iki tür bilgisi vardır. Biri gölgeler evreninin değişen nesnelere hakkında duyularımızla edindiğimiz bilgilerdir. Bu bilgi gerçek bilgi değil kanıdır. Çünkü, bu evren gerçek evren değildir ki bilgisi gerçek olsun. Diğer bilgi insanın duyu organlarının eseri olmayan tamamen akıldan çıkarılan bilgidir. Gerçek bilgi budur. Diğer bir anlatımla, gerçek bilgi bütünüyle akıldan çıkarılan, ruhun bir anımsaması sonucu elde edilen bilgidir.

Değişmez, sabit, yetkin idealar evrenine karşılık, giderek değişen, bozulan ve kötüleşen gölgeler evreni. Gölgeler evreninin bozulmaya doğru gidişini Platon, tarihin saat sarkacı kuramı ile açıklamıştır. Yapılacak şey şudur; gölgeler evrenini olanaklı olduğu ölçüde idealar evrenine benzetmek gerekir. Gölgeler evrenine de idealar evreninde olduğu gibi değişmezlik, yetkinlik vermek gerekir. Bunun için olanaklar ölçüsünde değişmez soyut kuramlar, sabit inanç ve değerler kurulmalıdır. Platon'un ideal devletinde, ne tür değişmez somut kurumlar sabit değerler öngördüğünü daha önce, biyolojik kuramın sosyal sonuçları bölümünde gördük.

Şimdi tüm bunları kimin ya da kimlerin yapacağını görelim. İdealar evrenindeki yaşama benzer bir yaşam sürdürmek isteyen insan vücudunun yönetimini duygu ve isteklerine değil, idealar evreninde yaşamış tek yanı olan akla bırakacaktır. Toplum ise idealar evrenine en çok benzemek için yönetimi idealar evrenini en iyi tanıyan kimselere bırakmalıdır. İdealar evrenini en iyi tanıyanlar, doğuştan bilgelik ve erdeme sahip olan, idealar evrenini en iyi anımsayacak olan bilge kişiler, filozoflardır. "*Arı ve gerçek filozoflar işbaşına gelmedikçe, veyahutta devletlerin başları, tanrı yardımıyla*

*gerçekten felsefe ile uğraşmaya başlamadıkça, insanların uğradıkları kötülükler sona ermeyecektir*⁸⁸.

Bilgeler Aristokrasisi. Burada aristokratik yönetime yeni bir boyut kazandırıldığını görüyoruz. Platon toplumu yönetme görevini toplumun belli bir kesimine, bir azınlığa yüklemiştir ama, bu azınlık ekonomik iktidarı elinde bulunduran azınlık değildir. Bu azınlık, toplumdaki bilge kişilerin oluşturduğu azınlıktır. “Devlet”te yöneticiler (ve koruyucular) sınıfına mülk edinme yasağını koymuş olduğunu gözönüne alırsak kesinlikle ekonomik iktidarın siyasal iktidardan ayrılmış olduğunu görürüz. Burada aristokrat olmayı belirleyen, doğuştan sahip olunan bilgelik erdemidir, zenginlik değil. Aristokrasiye kazandırılan bu yeni boyutla birlikte bir adlandırma yapmak gerekirse Platon, **soylu bilge azınlık** diye adlandırabileceğimiz bir sınıfın toplumu yönetmesinden yanadır.

Koruyucular sınıfı içinde felsefeye eğilimli olan gençler seçilerek, filozof-yöneticiler kadrosunu oluşturmak üzere, sıkı bir eğitimle yetiştirilmeye başlanacaklardır. Yirmi yaşlarına ulaşan koruyucular arasından bilgi edinmeye eğilimli kadın⁸⁹, erkek gençler seçilip, otuz yaşlarına kadar kendilerine aritmetik, geometri ve diğer bilimler öğretilenlerdir. Bunlar arasında sivrilenenler, felsefeye, diyalektiğin bilgisini edinmeye yetenekli olanlar alınıp, elli yaşlarına kadar sürecek olan felsefe eğitiminden geçirilirler. Bu eğitimin aşamalarını ve sınavlarını da aşabilenler, felsefe eğitiminin son basamağı olan “iyi ideası”nı kavramaları için, son bir eğitimden geçirilirler. Bu aşamayı da aşabilenler alınıp yöneticiler olarak toplumun başına geçirileceklerdir. Ancak iyi ideasını kavramak öylesine zordur ki, bu aşamayı aşabilecek filozof yaratılışlı kişiler binde bir çıkar. Son sınavları ancak bir ya da birkaç kişi geçebilir.

Tüm bu eğitim aşamalarından geçip, son sınavları da aşabilenler, bir kişi ise filozof-kral (kadınsa filozof-kraliçe), birkaç kişi ise filozof-yöneticiler

⁸⁸ Eflatun, Mektup VII, 324’dan aktaran: Karasan, Mehmet. Platon’un Devlet Görüşü, İst. 1964, s. 6.

⁸⁹ **Platon’un kadın erkek eşitliğini savunması son derece ilerici bir düşünceyi yansıtmaktadır.** O dönemde Atina sitesinde erkek yurttaşların sahip oldukları siyasal yaşama katılma hakkına kadınlar sahip değillerdi. Hatta, 20. yüzyıla kadar da hiçbir yerde sahip olamadılar. Platon koruyucular sınıfının kadınlarının da savaşçılar olarak yetiştirileceklerini söyler. Bu durumu doğadan getirdiği bir örnekle açıklar; çoban köpeklerinin dişileri de erkekleri kadar sürüyü koruyup kollama konusunda yeteneklidir. Koruyucular sınıfının kadınları da neden aynı şeyi yapmasınlar. Koruyucular sınıfının kadınları da savaşçılar olacaklardır. Platon kadın - erkek eşitliğini bu noktada bırakmaz; koruyucular sınıfı içindeki felsefeye eğilimli erkekler gibi kadınların da seçilerek filozof yönetici yapılabileceğini söyler. Eflatun, Devlet, s. 451-d, 466-d.

sayılarak toplumun yönetimi onlara bırakılır. Bu kimseler, iyi ideasını, iyinin kendisini kavradıkları için, toplumu da onu örnek alarak düzene sokmak ve yönetmek üzere, ölünceye kadar yönetici olarak toplumun başında kalacaklardır.

Bu gibi kimselerin (yöneticiler), yalnız birer insan değil, aynı zamanda tanrısal varlıklar olacaklarını söyleyen Platon, yöneticilerden ne insanlarca konan yasalara uymalarını ne de kendilerinin dün söylediklerini yasa sayıp ertesi gün onlara uymalarını istemek doğru olmayacağı için, filozof-yöneticilerin toplumu hiç bir yasa ile bağlı olmaksızın yöneteceklerini belirtir. Platon diyaloglarında birçok kereler filozofların, bu tanrısal dediği kimselerin asil soylar (aristokratlar) arasından çıkacaklarını da söylemekten çekinmemiştir.

Soylu bilge azınlığın (yöneticilerin) koruyuculardan ayrı bir sınıf oluşturup oluşturmayacağı üzerinde başka bir nedenle durmuştuk. Şimdi politik sonuçlar açısından konuyu ele alalım.

Görüldüğü gibi, İdeal devlette yöneticiler, koruyucular sınıfı içinden seçilecek bilge kişilerden oluşacaktır. Koruyucular yöneticilerin yardımcıları durumunda olacaktır. Böyle bir sistem öngörülen yönetim biçimine (Aristokrasiye) askeri bir yön katmakta mıdır? Isparta'daki gibi askeri aristokrat bir düzen mi öngörülmüştür?

Platon ekonomik iktidarı yöneticiler sınıfına vermemiş tersine bunu alt sınıfa, çalışanlar sınıfına vermişti. Ekonomik iktidar ile siyasal iktidarın ayrı ayrı ellerde oluşu kuşkusuz sonuçta siyasal iktidarı elinde bulunduranın aleyhinde bir sonuca ulaşacaktır. Öyleyse siyasal iktidarı ekonomik iktidarı elinde bulunduran sınıfa karşı korumak gerekiyordu. Platon bu çözümü; askeri iktidarı siyasal iktidara vermekte bulmuştur. Burada iktidarın askeri niteliğinin Isparta'daki askeri rejimden farklı olduğunu belirtmek gerekir. Platon'un askerleri, barıştan yana olan, savaşı, siteyi savunmak için kabul eden yalnızca beden olarak değil ruhsal açıdan da eğitilmiş, filozof ruhlu⁹⁰ kişilerdir. Düşmana karşı azgın, yurttaşlara karşı yumuşaktırlar. Askeri iktidarın siyasal iktidara bağlandığını söylerken koruyucular sınıfının, biraz soyutta kalsa, bu niteliğini de gözönünde tutmak gerekir.

Koruyucularla yöneticilerin iktidarı bu şekilde paylaşmaları, kabaca, yöneticilerin yasama organı, koruyucuların ise yürütme organı konumunda öngörüldüklerini göstermektedir. Yöneticiler buyuracak koruyucular buyukları uygulayan kimseler olacaklardır. Yöneticilere geniş yetkiler verilmiştir: Eylemleri yazılı yasalarla sınırlandırılmamıştır, yasalar genel, objektif ve

90 Eflatun, Devlet, 376-c.

soyut olduklarından somut olayın özelliklerine uymaya bilirler. Oysa yöneticiler hiçbir yasa ile bağlı olmadıklarından her olayın özelliğine göre en doğru kararı alabileceklerdir. “*Filozof-kralların yazılı hiçbir kurala tabi olmaksızın kararlar aldıkları, askeri bir yürütme gücünün uyguladığı mekanizma, oldukça etkili ve hızlı işleyen bir devlet mekanizması olsa gerek*”⁹¹.

Depolitize Olmuş Bir Toplum. “İdeal devlet”te toplumu yönetmek işi yalnızca bir sınıfa tanınmıştır. Diğer sınıf insanların toplumun yönetimine katılmaları en büyük suç (adaletsizlik) sayılmıştır. İnsanda ellerin işine ayaklar karışıyor mu ki, toplumda da bir sınıfın işine diğeri karışsın. Biyolojik kurama dayalı olarak getirilen bu gerekçenin amacı ve işlevi toplumda geniş kitlelere politika yasağı koymaktır. Bu ileri sürüldüğü çağın toplumu için bile oldukça antidemokratik bir düşüncedir. Atina Sitesi’nde, bir insanın hem zanaatkar hem de siyasal haklara sahip kişi olması olanaklı. İşte Platon’un içine sindiremediği budur. Çünkü, ona göre, bir zanaatkar (çalışanlar sınıfının bir üyesi) hiçbir zaman devleti yönetecek bilgiye sahip olamaz.

b) “Yasalar”daki Değişiklikler

İdeal devletin yönetim biçimi, soylu bilge azınlığın yönetimiydi. Yasalar’da öngörülen sistem, demokratik ve aristokratik öğelerin karışımı olan bir sistemdir. Yaşadığı dönemde, halk kitlelerinin, siyasal iktidarlara karşı verdikleri güçlü demokratik mücadeleyi gözlemleyen Platon, bunları susturmak için yönetime katılmalarının sağlanması gerektiği sonucuna varmıştır.

Platon “Yasalar”da ikinci en iyi devletin siyasal kurumları olarak bazı organlar öngörmüştür⁹²: Bunlar, Halk Meclisi, Üç Yüz Altmışlar Meclisi, Yasa Bekçileri Kurulu, Şafak Kurulu ve memurluklardır.

Halk Meclisi. Halk Meclisi, tüm yurttaşlara açık bir yasama organıdır. Birinci ve ikinci servet sınıflarından olan yurttaşların meclisin toplantılarına gelmeleri zorunludur; gelmezlerse ceza kesilir. Üçüncü ve dördüncü sınıflar gelmezlerse cezalandırılmazlar. Böylece sınıflara eşit hak tanındığı halde, yasaların yapılışında üst sınıfların etkili olmalarını sağlayacak bir yol bulmuş olmaktadır.

Üç Yüz Altmışlar Meclisi. Bir idari organdır. Her gelir sınıfından 90 kişi seçilerek oluşur. Meclis otuzar kişilik on iki kurula ayrılmakta; her kurul yılda bir ay kent işlerine, çarşı pazar ve arazi ile ilgili görevlere bakmaktadır.

Yasa Bekçileri Kurulu. Bu kurul, her bölgeden 60-70 yaşları arasındaki zeka ve karakterce tanınmış yurttaşlar arasından, Üç Yüz Altmışlar Meclisi

⁹¹ Şenel, s. 191.

⁹² Göze, s. 35.

tarafından seçilen toplam otuz yedi kişiden oluşur. Görevi, kamu çıkarlarını korumak, yurttaşların servetlerinin kaydını tutmak ve hileyle elde edilmiş karları cezalandırmaktır. Bu kurul, toplumun yasalara uygun yaşayıp yaşamadığını da denetlemektedir.

Şafak Konseyi. Şafak Kurulu, ikinci en iyi devletin en önemli kurumudur. Ona bu adın verilmesinin nedeni, şafak vakti toplanıp, gün doğunca toplantısına son vermesidir. Din adamları, en yaşlı on yasa bekçisinden ve eğitim işlerini yöneten memurdan kuruludur. Yasama organı gibi görev yapar. Doğrudan doğruya anayasal düzenle ilgili kararlar alır. Görevi, toplumun en iyi yasalara sahip olması ve düzenin sürdürülmesidir. Platon bu kurulun üyelerinin felsefe eğitimi görmelerini ister. Buna bakarak, Platon'un Şafak Kurulu'nun üyelerini ideal devletindeki filozof yöneticilere benzetmek istediğini söyleyebiliriz.

Memurluklar. Memurluklar, tüm sınıflara eşit olarak açık değildir. En önemli memurlar en üst servet sınıflarından seçilmektedirler. Platon'un önerdiği siyasal kurumlara genel olarak bakıldığında, önemsiz işlerin geniş meclislere önemlilerinin, üyeleri en yüksek gelir sınıfından seçilen küçük kurullara bırakıldığı görülmektedir.

Platon'un "Yasalar"da öngördüğü karma yönetim biçimini genel olarak değerlendirirsek: *"Bu yönetim toplumun orta sınıfına, en muhafazakar sınıfa dayanan muhafazakar bir yönetimdir... Platon, orta sınıfı, yönetimde pay vererek düzenin koruyucusu, düzeni dayandırdığı bir sınıf haline getirir. Ama toplumu yönetme yetkisini ustalıklı düzenlemelerle bilgili ve yetenekliler eline vermiştir... "Yasalarda" ki karma yönetimde demokratik unsurlardan çok aristokratik unsurlar ağır basar"*⁹³.

Platon'un siyasal görüşleri değerlendirilirken onun aşırı bir sosyalist, bir komünist olduğu söylenmiştir. Bu yoruma "Devlet"te aile ve mülkiyet kurumları için getirdiği yasaklardan varılmıştır. Bu doğru değildir. Devletin kökeni açısından ele aldığımızda:

Platon devletin kökenini biyolojik kurama dayandırmasına karşılık Marksizm'de devletin kökeni, ekonomik yaklaşımlarla açıklanmıştır. Bunlar birbirinden çok farklı kuramlardır.

Bunun dışında Platon'un görüşleri ile Marksizm⁹⁴ arasında yapılacak bir karşılaştırmada şu farklılıklar çok belirgindir:

⁹³ Şenel, s. 222-223.

⁹⁴ Marxiste Devlet Sistemi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Göze, Ayferi. Liberal Marxiste Faşist ve Sosyal Devlet, 3. Bası, Beta Y., İst. 1995, s. 33-58

1- Her şeyden önce Platon idealist bir düşünürdür. Marksist felsefe materyalisttir.

2- Platon aristokratik bir yönetimden yanadır. Marksizm'de çalışan sınıfların egemenliğine dayalı bir siyasal düzen vardır.

3- Marksizm'in tersine, Platon'un, ezilen kitlelerin yoksulluktan kurtarılması gibi bir endişesi olmadığından başka emekçi sınıflar yararına herhangi bir düzenleme getirmemiştir. Koruyucular ve yöneticiler sınıfından farklı olarak çalışanlar sınıfının, aile ve mülkiyet yasağı kapsamına alınmaması onun gözünde bu iki kurumun pek yüksek bir yer tutmamış olmasındandır.

4- Marksizm'den farklı olarak "Devlet"te mülkiyet hakkı yöneticiler ve koruyucular sınıfı için yasaklanmıştır. Çalışanlar sınıfı için bu kurum yasaklanmamıştır.

5- Marksizm -son aşamada- devletin ortadan kalkacağını öngörmesine karşılık Platon'un böyle bir amacı yoktur; O "*ideal devleti*"ni yaratmakla uğraşmaktadır.

Genel çizgileriyle değinilen bu farklılıklar Platon'un sosyalist bir düzen öngörmediğini ortaya koymaktadır.

Biyolojik kuramın sosyal ve siyasal sonuçlarını genel olarak bu şekilde ifade edebiliriz.

VI. SONUÇ YERİNE: BİYOLOJİK KURAMIN VE PLATON'UN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu kuram devletin kökenini aydınlatılabilmekten çok uzaktır. Üstelik birey ve toplum için bazı tehlikeli sonuçları da vardır. Devletin kökenini biyolojik kurama dayandıran Platon, iki açıdan eleştirilebilir. Birincisi, kullandığı yöntemin yanlışlığı açısından, ikincisi vardığı sonuçlar açısından. Vardığı sonuçları, biyolojik kuramın sosyal ve siyasal sonuçları başlıkları altında açıklamış ve değerlendirmiştik. Şimdi kullandığı yöntemi biraz daha yakından inceleyelim.

Platon devletin kökenine ilişkin açıklamalarında analogi (benzetme) yöntemini kullandı. İnsan ile toplum arasındaki benzerliklerden hareketle her ikisinin de aynı yasalara tabi olduğu sonucuna vardı. Varılan bu sonucu kabul ettikten sonra Platon'un her sözünün mantıklı olduğunu görürüz. Ama, **gerçekte, insan ile toplum aynı yasalara tabi değildir.** Biyolojik kura-

mın aynı yasaları uyguladığı “benzerlikler” arasında çok önemli ayrılıklar vardır. Bunlar şöyle sıralanabilir⁹⁵:

1- Bireysel organizmada (insanda) organlar arasında maddi bir bağıllık vardır. Sosyal organizmada (toplumda) organlar arasında ancak manevi ve sosyal bir bağıllıktan söz edilebilir.

2- Sosyal organizmanın organları ile bireysel organizmanın organları arasında yapısal farklar vardır: Toplumda, toplumu oluşturan bireyler rasyonel bir değer, bilinç ve irade sahibi oldukları halde, insanda, insanı oluşturan hücrelerin bu tür özellikleri yoktur.

3- Bireysel organizmanın yaşam süreci sabit ve belirlidir (insan, doğar büyür ve ölür). Sosyal organizmanın yaşam sürecinde belirlilik yoktur.

4- Devlet ortadan kalkınca, devleti oluşturan insanlar varlıklarını korurlar. İnsan ortadan kalkınca, onu oluşturan tüm organlar, hücreler varlıklarını yitirirler.

5- Bireysel organizmada organların işlevleri kesinleşmiştir. Örneğin, el ayağın işlevini göremez. Sosyal organizmada bu kesinlik yoktur. Bir çiftçi sonradan ticaretle uğraşabileceği gibi asker olabilir ya da politikaya atılabilir.

İnsan ile toplum birbirinden bu denli farklı olmasına karşılık, Platon, her ikisini de aynı yasalara tabi tutmuştur. Platon, biyolojinin temel yasalarından biri olan “iş bölümü yasası”nı her ikisine de uygulamıştır. İş bölümü yasası her şeyden önce fonksiyon ayrılığına dayanır. Bunun bir sonucu olarak da, mutlak surette özelleşmiş, uzmanlaşmış organlar oluşturur. Organizmanın gelişimi boyunca iş bölümü yasası gelişir ve kesinleşir. Sonuçta, fonksiyonları birbirinden mutlak olarak ayrılan organlar düzenleyici organın (beynin) denetimi altına girerler; organlar arasında düzenleyici organ lehine bir eşitsizlik ortaya çıkar.

Biyolojinin iş bölümü yasasını topluma uygulayan Platon, toplumdaki organların (sınıfların) fonksiyonlarını mutlak olarak ayırmış ve diğer sınıfları -düzenleyici organ konumunda olan- yöneticiler sınıfının egemenliği altına koymuştur. **İnsanı, devlet içinde eriten bu yaklaşımın tersine, tarih süreci, bireyin devlet içinde giderek erimesi yönünde değil, toplumsal evrime bağlı olarak, bireyin daha çok bağımsızlık ve hukuksal kişilik kazanması yönünde geliştirmiştir.**

⁹⁵ Başgil, s. 167; Okandan, Amme Hukuku Dersleri, s. 56; Okandan, Devletin Menşei, s. 120.

Platon'un "Devlet"te ortaya koyduğu anlayış ile aşağıda belirtilen faşist devlet⁹⁶ anlayışı birbirine çok yakındır.

Faşizmde de "biyolojik teori" (organizmacı düşünce) savunulmaktadır. Devlet ve insan vücudu arasında bir paralellik kurulmuştur. Faşizmde insanlar, devlet vücudunun bir hücresi, bir parçası sayılırlar. Önemli olan ise bu parçalar ya da hücreler değil, meydana gelen vücudun kendisidir⁹⁷. Faşizm devleti kutsallaştırmaktadır. Devlet her şeydir⁹⁸. O varolması gerektiği için vardır. O sonradan yapay olarak oluşturulmamıştır. İnsan iradesinden kaynaklanmaz. "*Her şey devlet içinde, devlete karşı hiçbirşey, devlet dışında hiçbirşey*"⁹⁹. Mussolini'nin sözleridir bunlar.

Faşizmde de organizmacı düşüncenin uzantısı olarak, insanların eşitsizliği sonucuna ulaşılmaktadır. Önemli olan, insanların toplumda gördükleri fonksiyonlardır. Bu nedenle insanlar arasında eşitlik yoktur. Çünkü devlet vücudu içinde herkesin yerine getirdiği fonksiyonlar farklı olduğundan ve bu fonksiyonlar eşit olmadığından insanlar da eşit olamazlar. **Nasıl ki bir beyin hücresi ile el ya da ayak hücresi aynı fonksiyonlara sahip değillerse, aynı şekilde toplumda da beyin konumundaki insanlarla, el ya da ayak konumundaki insanlar eşit değildirler.** Bu nedenle eşit konuma ve yetkilere sahip olamazlar. Kafa olmadan yaşanamaz, ancak el ya da ayak olmadan yaşanabilir. Bu nedenle eşitlik anlayışı sosyal bir hastalıktır. Önemli olan bu eşitsiz, hiyerarşik yapının korunmasıdır. Devletin temel görevle-

96 Faşizm, I. Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan ve bazı Avrupa ülkelerine yayılan otoriter, totaliter nitelikte bir diktatörlüğe dayanan, çoğulcu demokrasiyi reddeden ve marksizme karşı çıkan siyasal rejimlere verilen addır. İtalya'da Mussolini, İspanya'da Primo de Rivera ile Franco ve Portekiz'de Salazar bu rejimin uygulayıcıları olmuşlardır. Faşizm çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır: Geniş anlamda faşizm, Marksist olmayan tüm modern diktatörlükleri kapsar, dar anlamda ise, iki dünya savaşı arasında İtalya'da ortaya çıkmış olan rejime verilen addır. Bkz. Sarıca, Murat/Aybay, Rona. Faşizm, 2. Bası, İst. 1965.

97 Sarıca/Aybay, s. 34.

98 Sarıca/Aybay, s. 34.

99 "Faşist için, bütün herşey devlettedir; insansal ya da zihinsel hiçbirşey yoktur ki devletin dışında varolsun ya da -pek doğal olarak- herhangi bir değer taşıyın. Bu anlamda totaliterdir. Faşizm; ve tüm değerlerin sentezi ve birliği demek olan Faşist devlet, halkın hayatını tepeden tırnağa yorumlar geliştirir ve yönetir". Mussolini, Benito. Sosyalist Kültür Ansiklopedisi, Mussolini maddesi.; Faşist devlet sistemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Göze, Liberal Marxiste Faşist ve Sosyal Devlet, s.63-91; Göze, s. 315-331; Sarıca, Murat/Aybay, Rona. Faşizm, 2. Bası, İst. 1965; Akın, s. 242 vd.; Daver, Bülent. Çağdaş Siyasal Doktrinler, AÜSBFY, Ankara 1968, s. 82 vd.; Arsel, İlhan. Anayasa Hukuku (Demokrasi), Ankara 1968, s.96; Esen, Bülent Nuri, Anayasa Hukuku, Genel Esaslar, Ankara 1970, s. 440 vd.; Tanilli, s.65 vd.; Tunaya, Tarık Zafer. Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku, İÜHFY, İst. 1980, s.591 vd.

rinden bir tanesi de bu yapıyı korumaktır. Devletin yıkılması ancak bu eşitsizliğin korunamaması, bozulması sonucunda olur.

Bu konuda Platon ne diyordu: “*Adalet toplumsal sınıflar arasındaki kesin ayrımların gereklerine uymak, kendi görevlerini yapmak, yönetici ve egemen sınıfın işlerine karışmamaktır*”¹⁰⁰.

Faşizmde hak yok, ödev vardır. Faşist devlet güçlü ve totaliterdir. Devletin her alanda, kişinin yaşamına karışma ve düzenleme hakkı vardır. Özgürlüğün yerini disiplin ve otorite almıştır. Hücrelerin fonksiyonlarını düzgün bir şekilde görmeleri için disiplin gerekir. Özgürlük başı boşluk ve kargaşa demektir. Oysa, hiç kimse başına buyruk hareket edemez. Devlet iktidarının ise bir sınırı yoktur. Duce (önder), hukukun kaynağıdır ve hukukun üstündedir¹⁰¹.

Faşizm demokrasiyi kabul etmez. İktidar halka bırakılamaz. Çünkü halk kendi iyiliğini bilemez¹⁰². Dolayısıyla halkın iyiliği için, “*halka rağmen halk için*” şeyler yapılabilmelidir. Bu nedenle yönetim seçkinlerin hakkıdır. Bu bağlamda faşist partisi ve onun başı “Duce” yönetecektir devleti¹⁰³.

Görüleceği üzere Platon'un düşünceleri ile Faşizmin bu düşünceleri arasında tam bir uyum söz konusudur.

Diğer yandan Platon'un “Devlet”te savunduğu, insanların farklı mayalara sahip oldukları, buradan hareketle de insanların eşitsizliği düşüncesi ve üstün ırk yetiştirme politikası; Hitler'in 20. yüzyılda savunduğu ve uygulamaya çalıştığı ırkçı görüşü, ırkların eşitsizliği düşüncesini anımsatmaktadır.

Platon insanların farklı mayalara sahip olduklarını; yöneticiler sınıfının altın, koruyucular sınıfının gümüş, çalışanlar sınıfının ise tunç ya da demir mayalı olduklarını söylemektedir. Platon bu durumu haklı göstermek için birinci yararlı yalanına başvurmuştur¹⁰⁴. Devletin en kutsal görevi ise bu yapıyı korumaktır.

¹⁰⁰ Çeçen, s. 124.

¹⁰¹ Sarıca/Aybay, s. 34.

¹⁰² Sarıca/Aybay, s. 38-39.

¹⁰³ Sarıca/Aybay, s. 39, 49.

¹⁰⁴ “Bu toplumun birer parçası olan sizler birbirlerinizin kardeşisiniz. Ama sizi yaratan tanrı, aranızda önder (yönetici) olarak yarattıklarının mayasına altın katmıştır. Onlar bunun için baş tacı olurlar. Yardımcı (koruyucu) olarak yarattıklarının mayasına gümüş, çiftçilerin ve öteki işçilerin (üreticilerin) mayasına da demir ve tunç katmıştır. Aranızda bir hamur (maya) birliği olduğuna göre, sizden doğan çocuklar da herhalde size benzeyeceklerdir

Platon, koruyucular sınıfı için (ve koruyucular sınıfı içinden ortaya çıkan yöneticiler için) evlilik yasağını savunmakta; hiç bir erkeğin hiç bir kadınla sürekli bir aile yaşamı sürdüremeyeceğini belirtmektedir. Platon doğumla sonuçlanmayacak olan cinsel birleşmeleri, tarafların karşılıklı isteklerine bağlı olarak serbest bırakmakta, çocuk edinme amaçlı cinsel birleşmelerde ise, kalıtıma önem vererek, koruyucuların birbirlerinden gelişigüzel çocuk edinmelerine izin verilemeyeceğini, çocuk edinmeyi amaçlayan ilişkilerin devlet tarafından düzenleneceğini (kutsal evlilik) savunmaktadır. Devlet bu işi düzenlerken, cins av köpeklerinin elde edilmesinde izlenen yolu izleyerek, güçlü kuvvetli ve yakışıklı erkeklerin sağlıklı ve güzel kadınlarla birleşmelerini sağlayacaktır. Bu duruma itirazları önlemek açısından, durumu kamufle etmek için, Platon, ikinci yararlı yalanına başvurarak, bu amaca hileli kur'alarla ulaşılmasını istemektedir. *"Bu düşünceleri, Platon'un "İrk Öğretisi"nin bir uzantısı olan üstün ırk yetiştirme politikasını ortaya koymaktadır."*¹⁰⁵.

Bu düşünceler 20. yüzyılda Nasyonal-sosyalizmin de savunduğu "İrkçi Öğreti" ile örtüşmektedir.

"İrkçi Öğreti" ırklar arasında eşitsizlik ilkesine dayanmaktadır¹⁰⁶. İrk insanlarda yalnızca fiziki farklılıklar yaratmakla kalmamakta, entelektüel ve manevi değerlerde de farklılıklar yaratmakta, bu nedenle de ırklar; üstün ırklar ve üstün olmayan ırklar olarak ikiye ayrılmaktadır. Üstün ırk kültüre açık ve uygarlığı geliştirmeye yetenekli olan ırktır, bütün uygarlıklar üstün ırkların yapıcı gücü sayesinde kurulmuşlardır¹⁰⁷.

Bu nedenle **üstün ırkın saflığının korunması gerekir**. Saf ırk ilkesi, ırkların eşitsizliği düşüncesine dayanır. Üstün ırkın üstünlüğünü koruyabilmesi ve kurduğu uygarlıkların sürekliliğinin sağlanabilmesi için ırkın saflığını korumak gerekmektedir. Bunun için de üstün ırkın aşağı ırkla birleşmesini, karışmasını önlemek gerekir.

Nasyonal-sosyalizmde üstün ırkın Cermen ırkı olduğu, aşağı ırkın ise Yahudi ırkı olduğu iddia edilmiştir. Cermen ırkının en saf ve temiz

(demek ki, altın mayalıdan altın, tunç mayalıdan tunç mayalı çocuk doğacaktır).". Eflatun, Devlet, 414-e, 415-c.

¹⁰⁵ Şenel, Siyasal Düşünceler, s. 190.

¹⁰⁶ Faşizm gibi, Nasyonal-sosyalizm de, insanların eşitliğini kabul etmediği gibi, ulusların, ırkların, devletlerin eşitliğini de kabul etmez. Bunlardan bazıları yönetmek, bazıları da yönetilmek için yaratılmışlardır. İnsanlar kendi gerçek çıkarlarının ne olduğunu bilemezler. Bunlara çıkarlarını göstermek, bunları yönetmek, doğanın üstün nitelikli olarak yarattığı kişilere aittir. Toplumun ancak onlar yönetir.

¹⁰⁷ Hitler ve Nasyonal-sosyalizm konusunda bkz. Göze, s. 337 vd.

unsurlarının ise, Alman halkı içinde bulunduğu ileri sürülmüş ve devletin en kutsal görevinin de bu ırkın saflığının korunması olduğu ifade edilmiştir. Diğer yandan toplumda Cermen ırkının tam zıddı olan Yahudi ırkı da temizlenmelidir. Bu Alman halkının üstünlüğünü sağlayan özelliklerini koruması açısından gereklidir¹⁰⁸.

Hitler bu düşüncelerini uygulamak amacıyla Almanya'da, bir yandan Yahudi temizliği başlatırken, diğer yandan "ırk ıslah çiftlikleri" kurularak Alman ırkını saflaştırmaya girişmiştir. Almanya'da Cermen ırkının fiziki özelliklerini taşıyan, ince, uzun boylu, mavi gözlü, sarı saçlı, uzun kafalı kız ve erkeklerin birleşmeleri teşvik edilirken, diğer yandan Yahudilerle ilişki yasaklanmıştır. Alman ırkı, eski saflığını yitirmiştir ama, Alman Devleti ona eski yüceliğini verecektir.

Gerek Platon, gerekse Faşizm ve Nasyonal-sosyalizmin savunduğu devlet anlayışları, otoriter olmalarının yanında totaliter nitelik de taşımaktadır¹⁰⁹. Yalnızca devlet hayatını ya da toplumun siyasal hayatını değil de, kişilerin tüm davranışlarını içine alan, kişiye özel bir alan bırakmayan diktatörlükler aynı zamanda totaliterdir. Devlet kişiyi doğduğu andan ölünceye kadar izlemekte, yaşamının her alanına hükmetmektedir.

Platon hakkında yapılan değerlendirmelere gelince:

*"Eşitliksizci ve hiyerarşik bir toplumsal ve siyasal-hukuksal düzen kurgusu, Platon öğretisinin genel karakteristiğidir."*¹¹⁰.

*"Yasalar'da farklı siyasal yapılara başvurması ve sosyal sınıfları yeni baştan düzenlemesine karşın aileden eğitime ve sonra da yönetime kadar uzanan çizgide her fonksiyonun, her etkinliğin devlet denetimine bırakılması, adeta "her şey devlet içindir" görüşüne götürüyor insanı. Bu görüşün sonraki yüzyıllarda totaliter devlet anlayışının temelini, ana çizgisini oluşturduğunu da biliyoruz"*¹¹¹.

108 "Alman ırkı da karışmış bir ırk olduğundan, ancak ufak bir azınlık, üstün, tanrının sevdiği Ari ırkdandır, işte bu kişiler üstün kişilerdir ve toplumu yönetme görevine önceden atanmışlardır. Bu üstün kişiler partiyi, devleti yöneten üstün ve ayrıcalıklı ufak azınlıktır." Göze, s. 339.

109 Okandan, Recai Galip. Umumi Amme Hukuku, İstanbul 1946, s. 246.; Platon "Yasalar" adlı eserinde, açıkça totaliter öğeleri belirgin bir modelin savunusunu yapmaktadır. Gemalmaz, s. 4.

110 Gemalmaz, s. 4.

111 Akad/Vural Dinçkol, s. 20.

“Platon sonuçta iktidarı kendisi gibi düşünenlere vermek istemiş, insanların mutluluğunu sağlamaya çalışırken onlara eşitsizlik üzerine kurduğu son derece baskıcı sosyal, siyasal düzen hazırlamıştır.”¹¹².

“Asrımızın doğurduğu totaliter devlet telakkisi ve bu telakkinin devlete tahmil eylediği muhtelif vazifeler, Platon’un aynı husus hakkında ki düşünceleri ile tam bir benzerlik arz etmektedir.”¹¹³.

Platon görüşlerinde bazen haklı, ama çoğunlukla kuşku verici ve ürkütücüdür. “İdeal Devlet”inde bir insanın, insani değerlere sahip olarak, yaşama olanağı yoktur. Öngördüğü düzende baskı vardır, eşitsizlik vardır, ama özgürlük ve demokrasi yoktur. Platon’un tüm bu baskıcı, eşitsizlikçi, antidemokratik... öğeleri düşünerek bir sistem kurduğunu söylemek istemiyoruz elbette. Ama, öngördüğü sistemin sonuçları bunlardır.

Popper’ın ifade ettiği gibi: *“Platon’dan almamız gereken ders, onun bize öğretmeye çalıştığının tam karşısı olmalıdır. Platon’un sosyolojik teşhisi mükemmel olmakla birlikte, kendi gelişimi, salık verdiği tedavinin savaşmaya çabaladığı kötülükten daha beter olduğunu kanıtlamaktadır.”¹¹⁴.*

112 Göze, s. 35.

113 Okandan, s. 246.

114 Popper, s. 214.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Abadan, Yavuz. Amme Hukuku ve Devlet Nazariyeleri, Ankara 1952
- Akad, Mehmet/Vural Dinçkol, Bihterin, Genel Kamu Hukuku, Der Yayınları, 3. Bası, İst., 2004
- Akın, İlhan. Kamu Hukuku, Beta, 5. Bası, İst. 1987
- Amittay, Jacob. Siyasal Düşünceler Tarihi, Ankara 1983
- Arsel, İlhan. Anayasa Hukuku (Demokrasi), Ankara 1968
- Başgil, Ali Fuat. Esas Teşkilat Hukuku Dersleri, İst. 1945
- Birand, Kamiran. İlk Çağ Felsefesi Tarihi, AÜİFY, Ankara 1958
- Çeçen, Anıl. Adalet Kavramı, May Yayınları, İstanbul 1981
- Daver, Bülent. Çağdaş Siyasal Doktrinler, AÜSBFY, Ankara 1968
- Eflatun (Platon), Devlet, (Çev. Sabahattin Eyüpoğlu – M. Ali Cimcoz), Türkiye İş Bankası Kültür Y., 8. Bası, İst. 2004
- Eflatun, Devlet Adamı, (Behice Boran - Mehmet Karasan), Ankara 1960
- Erim, Nihat. Amme Hukuku Dersleri, İst. 1942
- Esen, Bülent Nuri, Anayasa Hukuku, Genel Esaslar, Ankara 1970
- Gemalmaz, Mehmet Semih. Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, Beta Y., 4. Bası, İst. 2003
- Göze, Ayferi. Liberal Marxiste Faşist ve Sosyal Devlet, Beta, 3. Bası, İst. 1995
- Göze, Ayferi. Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta, 7. Bası, İst. 1995
- Hazır, Hayati. Anayasa Hukuku (Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler), SÜHFY, Konya 1990
- Karasan, Mehmet. Platon'un Devlet Görüşü, İstanbul 1964
- Mosca, Gaetano. Siyasi Doktrinler Tarihi, İstanbul 1963
- Mussolini, Benito. Sosyalist Kültür Ansiklopedisi, Mussolini maddesi.
- Okandan, Recai Galip. Amme Hukuku Dersleri, İst. 1976
- Okandan, Recai Galip. Devletin Menşei, İstanbul 1945
- Özbilgen, Tarık. Hukuk Sosyolojisi Dersleri, İstanbul 1971
- Platon. Yasalar, Siyasal Düşünceler Tarihi, (Çeviren: Nuri Çolakoğlu-Derleyen: Mete Tunçay), Ankara 1968
- Popper, Karl. Açık Toplum ve Düşmanları, (Cilt I, Platon'un Büyüsti), (Çev. Mete Tunçay), Ankara 1967
- Sarıca, Murat/Aybay, Rona. Faşizm, 2. Bası, İst. 1965

Şenel, Alaeddin. Eski Yunanda Siyasal Düşünüş, Sevinç Matbaası, Ankara 1968

Şenel, Alaeddin. Siyasal Düşünceler Tarihi; AÜSBFY, Ankara 1982

Tanilli, Server. Devlet ve Demokrasi, İst. 1981

Tunaya, Tarık Zafer. Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku, İÜHFY, İst. 1980

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları, C. I, Ankara 1988

Üçok, Çoşkun/Mumcu, Ahmet. Türk Hukuk Tarihi, Savaş Yay., Ankara 1985